

بخش اول. متدولوژی و فرآیند مشاوره

۱. گزارش دور چهارم یو.پی.آر جمهوری اسلامی ایران بر اساس اسناد^۱ و اصول راهنمای مرتبط^۲ تدوین گردیده است. پس از تصویب توصیه‌های دور سوم، در گام نخست "استاد حقوق بشر" به‌عنوان مرجع ملی سازوکار یو.پی.آر، کمیته ملی پیگیری اجرای توصیه‌های پذیرفته‌شده متشکل از نمایندگان دستگاهها و به‌موازات آن کمیته مشورتی سازمان‌های مردم‌نهاد را تأسیس نمود. توصیه‌ها به‌صورت موضوعی دسته‌بندی و جهت اجرا و ارائه گزارش به دستگاه‌های اجرایی و سازمان‌های مردم‌نهاد ذی‌ربط ابلاغ گردید و تدوین و ارائه گزارش میان‌دوره‌ای نیز مقرر گردید. نشست‌های متعدد جهت هماهنگی و ارزیابی نحوه عملکرد آن‌ها برگزار گردید. متعاقب دریافت گزارش‌های مربوطه، کمیته تدوین با حضور نمایندگان نهادهای ذی‌ربط تشکیل و پس از بررسی دقیق گزارش عملکرد سازمان‌ها و مورد توجه قرار دادن نظرات نمایندگان جامعه مدنی، گزارش حاضر را تهیه و تدوین نمود.

^۱ A/HRC/RES/۵/۱, A/HRC/RES/۱۶/۲۱, A/HRC/DEC/۱۲/۱۱۹

^۲ ۴th CYCLE UNIVERSAL PERIODIC REVIEW NATIONAL REPORT – GUIDANCE NOTE

بخش دوم. اجرای توصیه‌های پذیرفته‌شده در دوره قبلی

الف. چارچوب هنجاری و نهادی برای ارتقاء و حمایت از حقوق بشر^۲

۲. قانون اساسی در اصول متعددی حقوق و آزادی اساسی افراد را تضمین نموده است. از این رو، برای ایجاد چارچوب‌های قانونی و ساختارهای ضروری به منظور رفع خلأها و چالش‌ها تلاش می‌نماید. در این ارتباط، به برخی از مهم‌ترین اقدامات اشاره می‌گردد:

- تصویب قانون برنامه هفتم پیشرفت (فروردین ۱۴۰۳)؛
 - تصویب قانون حمایت از اطفال و نوجوانان (اردیبهشت ۱۳۹۹)؛
 - تصویب قانون شفافیت قوای سه‌گانه، دستگاه‌های اجرایی و سایر نهادها (خرداد ۱۴۰۳)؛
 - تصویب و ابلاغ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور (اردیبهشت ۱۴۰۰)؛
 - تدوین و ابلاغ سند تحوّل و تعالی قوه قضائیه (بازنگری و تصویب، فروردین ۱۴۰۳)؛
 - تدوین و ابلاغ سند امنیت قضایی (مهر ۱۳۹۹)؛
 - تصویب کلیات لایحه پیشگیری از آسیب‌دیدگی زنان و ارتقای امنیت آنان در برابر سوء رفتار (دی ۱۴۰۱)؛
 - ایجاد پست مشاور امور زنان و خانواده در دستگاه‌های اجرایی.
۳. در ارتباط با بررسی امکان‌الحاق به کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها برخی اقدامات به شرح زیر انجام شده است:
- انجام بازدید مطالعاتی به دعوت دبیرخانه ابتکار کنوانسیون منع شکنجه از ژنو- سوئیس با هدف آشنایی با تعهدات کنوانسیون، رویه کمیته منع شکنجه و تجارب و چالش‌های برخی دولت‌های عضو؛

^۲ Recommendations: ۲۶,۱, ۲۶,۲۶, ۲۶,۶۴, ۲۶,۶۶, ۲۶,۵, ۲۶,۲۳.

- برگزاری سلسله نشست‌های علمی در پژوهشگاه‌های مختلف ایران از جمله پژوهشگاه قوه قضاییه با همکاری ستاد حقوق بشر؛
 - شرکت مجازی در سمینار منطقه‌ای کنوانسیون منع شکنجه و سایر رفتارها و مجازات‌های بی‌رحمانه، غیرانسانی و تحقیرآمیز سازمان ملل متحد (اندونزی، ۲۱ فرودین ۱۴۰۱)؛
 - برنامه‌ریزی برای برگزاری یک نشست دوجانبه با یکی از دولت‌های عضو کنوانسیون به منظور بهره‌مندی از تجارب آن کشور.
۴. در ارتباط با بررسی الحاق به کنوانسیون حمایت از حقوق تمامی کارگران مهاجر و اعضای خانواده آن‌ها، با توجه به اینکه جمهوری اسلامی ایران تحت شدیدترین نظام تحریم‌های یک‌جانبه غیرقانونی است، و از آنجا که این کنوانسیون تعهدات حقوقی، حمایتی و مالی در پی دارد، متخصصین به این نتیجه رسیدند زمینه الحاق به این معاهده بین‌المللی وجود ندارد، لذا بررسی‌ها متوقف گردیده است.^۴
۵. در رابطه با ایجاد نهاد ملی حقوق بشر، لایحه نهاد ملی حقوق بشر و شهروندی در تاریخ ۱۴۰۰/۰۵/۰۶ از سوی دولت وقت به مجلس ارائه گردید. این لایحه در سال‌های ۱۴۰۱ تا ۱۴۰۳ در مجلس شورای اسلامی و دولت مورد بررسی قرار گرفته است و فرآیند قانونی را طی می‌کند. در تهیه لایحه به اصول اعلامیه پاریس توجه شده است.

ب. ارتقاء و حمایت از حقوق بشر

۱. آموزش حقوق بشر^۵

۶. از آنجا که آموزش حقوق بشر پایه‌های احترام و تضمین حقوق اساسی و آزادی‌های بنیادین را مستحکم می‌کند، جمهوری اسلامی ایران عزم راسخ خود را با آموزش حقوق بشر در تمامی ارکان ادامه داده است. در رابطه با ایجاد دوره‌های آموزشی تخصصی در دانشگاه‌های کشور رشته تخصصی حقوق بشر

^۴ ایران عضو معاهدات بنیادین سازمان بین‌المللی کار است. همچنین کنوانسیون ۱۹۵۱ ژنو در مورد وضعیت پناهندگان تصویب کرده است. این معاهدات در کنار معاهدات اصلی بین‌المللی حقوق بشر حمایت‌های اساسی از حقوق کارگران مهاجر و خانواده‌های آنان را فراهم می‌آورد.

^۵ Recommendations: ۲۶,۶۹, ۲۶,۷۰, ۲۶,۷۱, ۲۶,۷۲, ۲۶,۷۳, ۲۶,۷۴, ۲۶,۷۵, ۲۶,۷۶, ۲۶,۷۷, ۲۶,۷۸, ۲۶,۷۹.

به‌عنوان یک رشته تحصیلی در مقطع کارشناسی ارشد در دانشگاه‌های ایران تدریس می‌شود و سالانه به‌طور مستمر دانشجویانی در این رشته فارغ‌التحصیل می‌شوند.^۶

۷. نظام قضایی برای افزایش آگاهی قضات، ضابطان و کارکنان اداری در تلاش است. از سال ۱۴۰۰ تا سه‌ماهه ۱۴۰۳ دوره‌های آموزشی با موضوع «حقوق شهروندی و حقوق بشر» به شرح زیر در سراسر استان‌های کشور برگزار نموده است:

- برگزاری ۴۸۸ دوره برای ضابطان دادگستری به تعداد ۲۲۲۸۷ نفر به میزان ۱۵۶۳۰۲ نفر ساعت؛
- برگزاری ۶۴ دوره برای قضات به تعداد ۴۱۸۱ نفر به میزان ۲۹۴۰۲ نفر ساعت؛
- برگزاری ۲۳۰ دوره برای کارکنان اداری به تعداد ۱۴۸۰۵ نفر به میزان ۸۸۸۳۰ نفر ساعت؛
- برگزاری دوره‌های آموزشی برای کارکنان و ضابطان زندان با عناوین آشنایی با "قواعد نلسون ماندلا" برای ۱۱۱۷۸ نفر، "مقررات نوین در زمینه رعایت حقوق بشر بر اساس آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها" برای ۱۲۸۵۹ نفر و «حقوق بشر در زندان» برای ۵۲۳ نفر.

۸. وزارت دادگستری دوره‌های آموزش حقوق بشر را برای سازمان‌های غیردولتی، فعالان جامعه مدنی، دانشجویان و فارغ‌التحصیلان برگزار نموده است.^۷ همچنین، مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک با همکاری مراجع متناظر استانی خود، کنفرانس‌های تخصصی حقوق کودک را برای مسئولین قضایی و اجرایی هر استان برگزار نموده است.

۹. سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران با پخش بیش از ۶۳۲۳ ساعت پیام در خصوص حقوق شهروندی در رسانه ملی برای ارتقای دانش همگانی در مورد حقوق بشر و حقوق شهروندی اقدام کرده است.

^۶ برای نمونه، فقط در دانشگاه‌های دولتی در سال‌های ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۳ بیش از ۳۰۰ دانشجو در دوره کارشناسی ارشد حقوق بشر تحصیل نموده‌اند. ۵۰ رشته محل در تحصیلات تکمیلی مرتبط با حقوق بشر و حقوق عمومی وجود دارد. در مقطع دکتری نیز عنوان درسی حقوق بشر در رشته حقوق بین‌الملل عمومی به‌عنوان یکی از سرفصل‌های دروس ارائه می‌گردد. ۱۲ فصلنامه تخصصی دانشگاهی در رشته‌های مرتبط با حقوق بشر و حقوق شهروندی وجود دارد. ^۷ از جمله با عناوینی همچون «حقوق شهروندی سالمندان»، «حقوق بشر و تروریسم»، «نقش آیین‌های سنتی در ترویج فرهنگ صلح و نفی خشونت با تأکید بر نوروز»، «گردشگری مدرن و میراث بشریت»، «حمایت از حقوق کودکان مهاجر و پناهنده».

۱۰. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی با تولید ۹ فیلم با مضامین حقوق بشری و چاپ و انتشار ۱۸۶ عنوان کتاب با موضوع حقوق بشر در سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ و حمایت از برگزاری جشنواره‌های فرهنگی در زمینه ارتقای آگاهی‌های حقوق بشری گام برداشته است.
۱۱. وزارت آموزش و پرورش در راستای آموزشی حقوق بشر موضوعات حقوق بشری را در متون و برنامه‌های درسی دانش‌آموزان گنجانده است.
۱۲. ستاد حقوق بشر، دو کارگاه تخصصی حقوق بشر برای رابطین شورای عالی حقوق بشر در دادگستری-های استان‌های سراسر کشور برگزار نموده است. همچنین، ستاد حقوق بشر از طریق اعزام هیأت‌های تخصصی به جلسات شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد، دست‌اندرکاران مرتبط را در جریان تحولات بین‌المللی حقوق بشر قرار داده است.
۱۳. کانون وکلای دادگستری مرکز از طریق کمیسیون حقوق بشر خود به‌طور مستمر برای وکلای دوره‌های آموزشی تخصصی برگزار می‌کند.

۲. همکاری با سازوکارهای حقوق بشر^۸

۱۴. جمهوری اسلامی ایران ۵ معاهده اصلی حقوق بشر و یک پروتکل اختیاری را پذیرفته است که با تصویب در نظام قانون‌گذاری ایران جزو منابع حقوق داخلی محسوب می‌گردند و لازم‌الاجراء هستند. به‌علاوه، در فرآیند تدوین و تصویب قوانین و مقررات داخلی، تعهدات بین‌المللی حقوق بشری مدنظر نظام حقوقی می‌باشد.^۹ همچنین، به‌منظور ایفای تعهدات بین‌المللی، دولت به اقدامات ذیل مبادرت ورزیده است:

^۸ Recommendations: ۲۶،۴۳، ۲۶،۴۶، ۲۶،۴۷، ۲۶،۴۹، ۲۶،۵۰، ۲۶،۵۱، ۲۶،۵۲، ۲۶،۵۳، ۲۶،۵۵، ۲۶،۵۶، ۲۶،۳۹، ۲۶،۳۴، ۲۶،۳۵، ۲۶،۳۷، ۲۶،۴۰، ۲۶،۴۱، ۲۶،۴۲، ۲۶،۵۴.

^۹ برای نمونه، در تدوین قانون حمایت از اطفال و نوجوانان (مصوب ۱۳۹۹) به الزامات کنوانسیون حقوق کودک، در تهیه دستورالعمل «حمایت از حقوق اشخاص دارای معلولیت و سالمند در فرآیند دادرسی عادلانه» (مصوب تیر ۱۴۰۲) به تعهدات کنوانسیون حقوق اشخاص دارای معلولیت، و در بازنگری و تدوین آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور به مفاد معاهدات بین‌المللی حقوق بشر مصوب و قواعد نلسون ماندلا توجه گردیده است.

- ارائه چهارمین گزارش ادواری میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و دفاع از آن در اکتبر ۲۰۲۳؛
 - ارائه بیست و نهمین گزارش ادواری کنوانسیون رفع تمامی اشکال تبعیض نژادی و دفاع از آن در اوت ۲۰۲۴؛
 - ارائه پنجمین و ششمین گزارش ادواری کنوانسیون حقوق کودک به کمیته حقوق کودک سازمان ملل متحد در نوامبر ۲۰۲۳؛
 - آماده‌سازی دومین تا چهارمین گزارش ادواری کنوانسیون حقوق اشخاص دارای معلولیت؛
 - آماده‌سازی سومین گزارش میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی؛
 - آماده‌سازی سند اصلی^{۱۰} جمهوری اسلامی ایران جهت درج در تارنمای کشورمان در سازمان ملل.
۱۵. در ارتباط با ادامه و ارتقای تعامل با دفتر کمیسر عالی حقوق بشر اقدامات زیر انجام شده است:
- تمهید انجام سفر هیأت دفتر کمیسر عالی حقوق بشر به تهران از ۱۴ تا ۱۶ بهمن ۱۴۰۲؛^{۱۱}
 - تدوین چارچوب تعامل با دفتر کمیسر عالی حقوق بشر با همکاری دو طرف در سپتامبر ۲۰۲۴ نهایی شده و در فاز اول اجراء می‌باشد.
۱۶. در تعامل و همکاری با رویه‌های ویژه اقدامات زیر انجام شده است:
- بازدید گزارشگر ویژه آثار منفی اقدامات قهری یک‌جانبه بر بهره‌مندی از حقوق بشر سازمان ملل متحد (UCM) از جمهوری اسلامی ایران از ۷ تا ۱۸ می ۲۰۲۲ و ارائه گزارش از آثار منفی اقدامات قهری یک‌جانبه بر حقوق مردم ایران به اجلاس ۵۱ شورای حقوق بشر؛
 - پاسخ به ۲۳۳ مکاتبه رویه‌های ویژه از سال ۱۳۹۹ تا پایان سال ۱۴۰۲.^{۱۲}

^{۱۰} core document

^{۱۱} در این بازدید، نشست‌های متعدّد تعاملی با مقامات کشوری و سازمان‌های مردم‌نهاد و همچنین دو نشست تخصصی در ارتباط با حقوق زنان و مجازات سلب حیات برگزار گردید.

^{۱۲} به اذعان کمیسر عالی حقوق بشر سازمان ملل در گزارش سالانه به شورای حقوق بشر، جمهوری اسلامی ایران در ردیف بالاترین رتبه‌های پاسخگویی به مکاتبات در میان کشورهای عضو سازمان ملل قرار دارد. ایران به بیش از ۸۵ درصد مکاتبات از اول مارس ۲۰۲۳ (۱۰ اسفند ۱۴۰۱) پاسخ داده است (A/HRC/۵۴/۳).

• ملاقات هیأت‌های تخصصی ایران با گزارشگران ویژه موضوعی در حاشیه شرکت در نشست‌های شورای حقوق بشر.^{۱۳}

• ملاقات‌های حضوری و مجازی سفیر و نماینده دائم جمهوری اسلامی ایران با گزارشگران ویژه موضوعی؛

• تعامل با گزارشگر ویژه کشوری: ملاقات هیأت‌های ایرانی و همچنین سفیر و نماینده دائم نمایندگی جمهوری اسلامی ایران در ژنو و نیویورک با گزارشگر ویژه ایران. نظرات ایران پیرامون ۶ گزارش گزارشگر ویژه در سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۲ به مجمع عمومی و شورای حقوق بشر ارسال گردیده است و نظرات ایران پیرامون ۴ گزارش وی در سال‌های ۲۰۲۳ و ۲۰۲۴ با هدف روشنگری برای کشورها ارسال گردیده است.^{۱۴}

۱۷. سایر تعاملات به شرح زیر است:

• ارائه پاسخ به پیش‌نویس گزارش‌های دبیرکل سازمان ملل متحد درباره وضعیت حقوق بشر در ایران (۹ مورد)؛

• جلب توجه مقامات نهادهای بین‌المللی حقوق بشری و کشورها به وضعیت‌های نگران‌کننده حقوق بشری در جهان؛^{۱۵}

• مشارکت در نشست‌های شورای حقوق بشر با اعزام هیأت‌های تخصصی؛

• مشارکت فعالانه در بررسی گزارش دوره‌ای جهانی سایر دولت‌ها؛

^{۱۳} برای نمونه، در مدت گزارش‌دهی ملاقات‌هایی با گزارشگر ویژه مسکن، گزارشگر ویژه خشونت علیه زنان و دختران، پیامدها و علل، گزارشگر ویژه حقوق اشخاص دارای معلولیت و ... انجام شده است.

^{۱۴} طی مکاتباتی با رئیس شورای حقوق بشر و دفتر کمیسر عالی حقوق بشر، اعتراض جمهوری اسلامی ایران نسبت به رفتار غیر حرفه‌ای گزارشگر ویژه ایران به دلیل نقض بی‌طرفی و ارائه گزارش‌های سیاسی و مغرضانه با ادبیات توهین‌آمیز منعکس گردید. به دلیل تداوم رفتار غیر حرفه‌ای از سوی گزارشگر ویژه ایران، جاوید رحمان، جمهوری اسلامی ایران تصمیم به تغییر شیوه تعامل خود گرفت و اطلاع‌رسانی درباره وضعیت حقوق بشر در ایران و روشنگری درباره ادعاهای مندرج در پیش‌نویس‌های گزارش گزارشگر ویژه از طریق ارسال نظرات برای نمایندگی‌های دولت‌های عضو تداوم یافت.

^{۱۵} از جمله در ارتباط با نقض فاحش و سیستماتیک حقوق بشر از سوی رژیم صهیونیستی با کشتار بی‌وقفه مردم بی‌گناه فلسطین اشغالی، لزوم مقابله با تروریسم و ... از طریق مکاتبه و ملاقات.

• رایزنی و گفتگوهای دوجانبه با سفرای مقیم برخی کشورها در تهران راجع به طیفی از موضوعات حقوق بشری؛^{۱۶}

• برگزاری ۳ نشست گفتگوی رئیس قوه قضائیه و رئیس ستاد حقوق بشر با سفرا و رؤسای نمایندگی-های خارجی مقیم و رؤسای کارگزاری‌های سازمان ملل متحد؛

• ارائه بولتن‌ها و گزارش از پیشرفت‌ها و دستاوردهای جمهوری اسلامی ایران برای نهادهای حقوق بشری سازمان ملل متحد و همچنین نمایندگی دولت‌های عضو ملل متحد در ژنو.

۱۸. تداوم گفتگو و همکاری‌های دوجانبه حقوق بشری و قضایی با هدف تبادل تجربه در چهار سال گذشته با شماری از کشورها از جمله نیوزیلند (خرداد ۱۴۰۰)، اندونزی (آذر ۱۴۰۰ و تیر ۱۴۰۲)، آفریقای جنوبی (مهر ۱۴۰۱)، سوئیس (بهمن ۱۴۰۱ و اردیبهشت ۱۴۰۳)، روسیه (اردیبهشت ۱۴۰۲ و خرداد ۱۴۰۳)، ژاپن (آبان ۱۴۰۲) انجام شده است.^{۱۷}

۱۹. در زمینه حقوق کودک، جمهوری اسلامی ایران با نهادهای تخصصی ملل متحد همکاری دارد. برای نمونه، در حوزه‌های آموزش قضات، بهبود روش‌های دادرسی، اصلاح قوانین، آموزش کارکنان زندان-ها، مبارزه با جرائم و حمایت از کودکان مهاجر با صندوق کودکان ملل متحد (یونیسف) همکاری نموده است.^{۱۸} همچنین، یادداشت تفاهمی با سوئیس در زمینه گفتگوهای قضایی با موضوع "عدالت نوجوانان" منعقد گردیده است.

^{۱۶} از جمله درباره تحریم‌های یک‌جانبه، حقوق کودک، حقوق زندانیان، انتقال زندانیان و انتقال تجارب حقوق بشری و بسترسازی برای توسعه همکاری‌های حقوقی - قضایی با دولت‌های عراق، سوئیس، بلژیک، دانمارک، اتریش، فرانسه، هلند، روسیه، اندونزی، چین، آفریقای جنوبی، نروژ، اسپانیا، انگلستان، آلمان، نیوزیلند و استرالیا.

^{۱۷} ایران در نظر دارد تا پایان سال ۱۴۰۳ با دولت‌های چین، ژاپن، آفریقای جنوبی و اندونزی گفتگوهای دوجانبه برگزار نماید.

^{۱۸} در چارچوب توافق‌نامه با صندوق کودکان سازمان ملل متحد (برنامه همکاری مشترک دوسالانه) این اقدامات انجام شده است: تهیه رهنمود کودکان در تماس با قانون، تهیه کلیپ‌های آموزشی دادرسی اطفال و نوجوانان، مطالعه پیرامون مراقبت‌های پس از خروج، مطالعه پیرامون مددکاران اجتماعی دادگاه‌های اطفال و نوجوانان و نیز برگزاری کارگاه متعدد آموزش برای قضات.

۳. ارتقای شاخص‌های توسعه انسانی^{۱۹}

۲۰. بر اساس آخرین گزارش توسعه انسانی برنامه عمران ملل متحد، جمهوری اسلامی ایران در سال ۲۰۲۲ با کسب امتیاز ۰/۷۸۰ در گروه "کشورهای با توسعه انسانی زیاد" (با رتبه ۷۸ از میان ۱۸۹ کشور) قرار دارد.^{۲۰} چنانچه جمهوری اسلامی ایران با تحریم‌های غیرقانونی و ناعادلانه مواجه نمی‌شد، با توجه به ظرفیت‌های موجود در کشور، قطعاً در گروه "کشورهای با توسعه انسانی بسیار زیاد" قرار می‌گرفت.

ج. اجرای توصیه‌های دور سوم در چارچوب مسائل متقاطع

۱. کاهش خطر بلایای طبیعی^{۲۱}

۲۱. سازمان مدیریت بحران کشور، در صورت وقوع بلایای طبیعی از جمله سیل، زلزله و ... و بروز خسارات ناشی از آن، اقدامات مختلفی را در دو مرحله جستجو، نجات و امداد و بازسازی مناطق آسیب‌دیده انجام می‌دهد.^{۲۲} به برخی اقدامات به‌منظور مدیریت بهینه مخاطرات طبیعی در کشور اشاره می‌گردد:

- اختصاص حدود ۶ درصد از بودجه منابع عمومی کشور برای تأمین هزینه‌های مدیریت بحران؛
- تصویب قانون تأسیس صندوق بیمه همگانی حوادث طبیعی (۱۳۹۹/۰۹/۰۱)؛
- تدوین برنامه ملی کاهش خطر حوادث و سوانح (آذر ۱۴۰۰)؛
- ایجاد مجمع ملی کاهش خطرپذیری سوانح (مهر ۱۴۰۱)؛
- اختصاص اعتبارات لازم برای جبران خسارات حوادث مهم به وقوع پیوسته؛^{۲۳}

^{۱۹} Recommendations: ۲۶,۸۹, ۲۶,۹۰, ۲۶,۹۱

^{۲۰} Human Development Report ۲۰۲۳/۲۰۲۴, available at: < <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI> >

^{۲۱} Recommendations: ۲۶,۹۲, ۲۶,۹۳, ۲۶,۹۴.

^{۲۲} سازمان مدیریت بحران کشور مدیریت یکپارچه در امر سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، ایجاد هماهنگی و انسجام در زمینه‌های اجرائی و پژوهشی، اطلاع‌رسانی متمرکز و نظارت بر مراحل مختلف مدیریت بحران و ساماندهی و بازسازی مناطق آسیب‌دیده بر عهده دارد. سازمان جمعیت هلال‌احمر کشور و نیروهای مسلح مطابق قانون وظایف مهمی بر عهده دارند.

^{۲۳} از جمله سیل گسترده در مرداد ۱۴۰۱ (مانسون) و زلزله‌های استان آذربایجان غربی (خوی) و استان هرمزگان و سیل‌ها در برخی استان‌ها.

- بازسازی مناطق آسیب‌دیده در اثر سیل و زلزله؛^{۲۴}
 - راه‌اندازی و ساماندهی ۵۴۰۰ خانه هلال‌احمر در سراسر کشور به‌ویژه در روستاهای دورافتاده؛
 - افزایش ۴۰ درصدی خدمات داوطلبانه درمانی به‌ویژه در مناطق محروم؛^{۲۵}
 - امداد و کمک‌رسانی به سیل مهاجران و پناه جویان افغانستانی از سال ۲۰۲۱ به ایران؛
 - کمک‌رسانی در سیل پاکستان، زلزله افغانستان ترکیه و سوریه.
۲۲. در راستای نگهداری و حراست از محیط‌زیست، مقابله با آلاینده‌ها و تغییرات اقلیمی با همکاری نهادهای مدنی اقدام می‌گردد. اهم موارد به شرح زیر است:
- تدوین برنامه اقدام ملی حفاظت از محیط‌زیست دریایی کشور؛^{۲۶}
 - برگزاری اجلاس منطقه‌ای وزرای محیط‌زیست کشورهای همسایه با عنوان «همکاری محیط‌زیستی برای آینده‌ای بهتر» (۱۸ و ۱۹ شهریور ۱۴۰۲)؛^{۲۷}
 - برگزاری سالانه بیش از ۱۵۰ نشست تخصصی با تشکل‌های مردم‌نهاد در سطح کشور؛
 - ایجاد و راهبری دو هزار خانه محیط‌زیست با هدف تقویت مسئولیت‌های اجتماعی و مشارکت مردم و مطالبه‌گری در این حوزه؛
 - اجرای ۳۷۷ طرح آموزش مشارکتی توسط سازمان‌های مردم‌نهاد؛
 - فراهم‌آوردن فعالیت بیش از هزار تشکل مردم‌نهاد در حوزه محیط‌زیست و منابع طبیعی در سراسر کشور؛

^{۲۴} در این راستا، به عنوان مثال طی سال ۱۳۹۹، در سطح کشور ۱۹.۷۱۷ واحد مسکونی بازسازی و ۲۶.۶۶۱ واحد مسکونی تعمیر شد و بیش از ۷.۲۰۰ میلیارد ریال تسهیلات و حدود ۶.۸۰۰ میلیارد ریال اعتبار بلاعوض پرداخت گردیده است.

^{۲۵} در دو سال اخیر سه میلیون و ۴۰۰ هزار نفر از خدمات بهداشتی و درمانی این جمعیت بهره‌مند شدند؛ همچنین خدمات توان‌بخشی پایه و تخصصی نیز به ۹۱۵ هزار و ۲۳۳ نفر در کل کشور ارائه شده است.

^{۲۶} در این ارتباط چهار کارگروه ملی با عناوین تنوع‌زیستی، آلودگی‌های دریایی، مشارکت‌های مردمی و ظرفیت‌سازی و تغییر اقلیم تشکیل شده است.

^{۲۷} هدف از این کنفرانس، مقابله با معضل گرد و غبار با همکاری کمیسیون اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد برای آسیا و اقیانوسیه (UNESCAP) و دپارتمان امور اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد (UNDESA) بوده است.

۲. اقدامات قهری یک‌جانبه^{۲۸}

۲۳. اعمال اقدامات قهری یک‌جانبه توسط ایالات متحده و برخی کشورهای اروپایی در طول چهار دهه اخیر علیه جمهوری اسلامی ایران و به‌ویژه آثار فراسرزمینی و پایبندی بیش‌ازحد به آن توسط دولت‌های ثالث و شرکت‌های اروپایی، حقوق بنیادین مردم ایران را به‌صورت گسترده و تبعیض‌آمیز نقض کرده و خسارت‌های جانی، مالی و روحی "جبران‌ناپذیری" را بر جای گذاشته است که آثار و ابعاد فرانسلی و فراملیتی دارد. این اقدامات به‌طور آشکار مغایر منشور ملل متحد، موازین حقوق بین‌الملل، حقوق بین‌الملل بشردوستانه و حقوق بین‌الملل بشر است. اعمال این قبیل اقدامات همچنین نقض میثاقین بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و اقتصادی اجتماعی و فرهنگی به‌ویژه حق تعیین سرنوشت می‌باشد. اعمال اقدامات قهری یک‌جانبه از مهم‌ترین موانع اصلی تحقق حق توسعه مردم ایران است.

۲۴. همچنین تداوم اعمال "اقدامات محدودکننده" اتحادیه اروپا از سال ۲۰۱۲ تاکنون علیه مقامات کشورمان از جمله مقامات لشکری و کشوری و شرکت‌ها و افراد از جمله نقض صریح منشور ملل متحد و حقوق بین‌الملل بشردوستانه است.

۲۵. ایران برای کم‌اثر کردن تحریم‌های گسترده یک‌جانبه آمریکا، در تمامی فرآیندهای مرتبط با تدوین و تنظیم قوانین، مقررات، سیاست‌گذاری و اقدامات اجرایی توجه به آثار بسیار مخرب اقدامات قهری یک‌جانبه را مدنظر داشته و برنامه‌های توانمندسازی و حمایت از اقشار آسیب‌پذیر در قالب طرح‌های مختلف به‌ویژه در شرایط اضطراری کووید-۱۹ را به اجرا درآورده است. رؤس اصلی اقدامات انجام شده عبارت‌اند از:

- دعوت از گزارشگر ویژه اقدامات قهری یک‌جانبه برای بازدید از ایران در می ۲۰۲۲ به‌منظور جلب توجه دولت‌های واضع تحریم، دولت‌های تبعیت‌کننده و جامعه بین‌المللی به آثار منفی اقدامات

^{۲۸} Recommendations: ۲۶.۵۷, ۲۶.۵۸, ۲۶.۴۸

قهری یک‌جانبه بر حقوق بشر مردم ایران و کمک برای لغو تحریم‌های یک‌جانبه و کاهش اثرات نامطلوب آن؛^{۲۹}

- ارسال مستندات از وضعیّت نقض حقوق بشر مردم ایران به نهادهای بین‌المللی مرتبط؛^{۳۰}
- برگزاری نشستی با جمعی از سفرا و رؤسای نمایندگی‌های خارجی مقیم و نمایندگان دفاتر سازمان ملل متحد درباره "آثار تحریم‌ها بر بیماران خاص به‌ویژه بیماران تالاسمی و پروانه‌ای" (۲۴ اسفند ۱۳۹۹)؛
- تصویب قانون اقدام راهبردی توسط مجلس شورای اسلامی برای لغو تحریم‌ها در آذر ۱۳۹۹؛^{۳۱}
- تداوم اجرای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی" (ابلاغی ۱۳۹۲) با هدف تأمین رشد پویا و بهبود شاخص‌های اقتصادی؛
- ایجاد کارگروه تنظیم بازار با هدف تنظیم بازار، تعادل عرضه و تقاضا و کنترل سطح عمومی قیمت‌ها برای فراهم نمودن موجبات دسترسی مطلوب‌تر اقشار آسیب‌پذیر به کالاهای اساسی و ضروری؛
- اختصاص ارز ترجیحی برای کالاهای اساسی و نهادهای دامی، دارو و تجهیزات پزشکی برای در دسترس قرار دادن به قیمت کالاهای اساسی؛
- بسیج تمام منابع داخلی برای تهیه دانش، خدمات و تجهیزات مورد نیاز بخش سلامت از منابع داخلی در حالی که منابع خارجی یا خارجی کافی در دسترس نیست؛^{۳۲}

^{۲۹} گزارشگر ویژه اقدامات قهری یک‌جانبه در گزارش بازدید از ایران به اجلاس ۵۱ شورای حقوق بشر نشان داد تحریم‌های یک‌جانبه، تحریم‌های ثانویه و تبعیت بیش از حد، تأثیر منفی بر طیف گسترده‌ای از حقوق بشر، مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، از جمله حق حیات، حق سلامت و حق توسعه مردم ایران داشته و منجر به نقض جدی حقوق بشر و چالش‌های بشردوستانه به‌ویژه در شرایط همه‌گیری کووید-۱۹ شده است. ن.ک: A/HRC/۵۱/۳۳/Add.۱, ۱۷ August ۲۰۲۲ and A/HRC/۵۱/۳۳/Add.۴, ۱۳ September ۲۰۲۲.

^{۳۰} به‌ویژه در حوزه سلامت برای گزارشگر ویژه اقدامات قهری یک‌جانبه و سایر گزارشگران موضوعی مرتبط، نهادهای معاهداتی حقوق بشر و دفتر کمیسیون عالی حقوق بشر از طریق گزارش‌های کتبی، ملاقات‌های دوجانبه و بیانه‌های شفاهی در نشست‌های ذی‌ربط برای جلب توجه آن‌ها به انجام اقدامات ضروری در چارچوب وظایفشان.

^{۳۱} پیگیری سیاست رفع تحریم‌ها توسط وزارت امور خارجه از طریق مذاکرات احیای برجام پس از خروج یک‌جانبه آمریکا از آن و اعمال غیرقانونی گسترده‌ترین نظام تحریم‌های یک‌جانبه علیه ملت ایران در چارچوب "سیاست فشار حداکثری" ادامه دارد.

^{۳۲} نظیر توسعه و تولید دارو، واکسن‌های برند ملی، اکسیژن‌سازها، کیت‌های تشخیصی، ماسک‌ها و برخی اقلام ضروری در شرایط اضطراری کرونا.

۳. مین‌های برجای مانده از جنگ تحمیلی^{۳۳}

۲۶. با اقدامات انجام شده بیش از ۹۵ درصد از اراضی آلوده به مین کشور پاک‌سازی شده است و میزان آلودگی مین از ۱.۵۵۵.۰۰۰ هکتار در سال ۲۰۰۳ به حدود ۱۰۰.۰۰۰ هکتار تا پایان سال ۲۰۲۳ (شامل مناطق آلوده صعب‌العبور و دارای آب‌گرفتگی) رسیده است.^{۳۴} در این راستا، ۲۸۸۷۴ مورد عملیات پاک‌سازی در اراضی آلوده به مین در پنج استان لرستان، ایلام، کرمانشاه، کردستان و آذربایجان غربی در دوره گزارش‌دهی انجام شده است.^{۳۵}

د. اجرای توصیه‌های دور سوم در چارچوب حقوق مدنی و سیاسی

۱. آزادی عقیده، مذهب و حقوق اقلیت‌ها^{۳۶}

۲۷. با تأکید بر اینکه ایران کشوری تاریخی است و بنیان آن به‌هیچ‌وجه مبتنی بر تعارض ساختاری قومی و مذهبی نبوده و بر اساس دوگانگی اکثریت و اقلیت شکل نگرفته است، هرگونه تلاش برای نشان دادن قومیت به‌عنوان یک اقلیت با واقعیت‌های تاریخی و جغرافیایی و فرهنگی ایران به‌هیچ‌وجه منطبق نیست.^{۳۷}

۲۸. «رفع تبعیض و ایجاد امکانات عادلانه برای همه»، «تساوی عموم در برابر قانون» و «برخورداري مساوی مردم ایران از حقوق، فارغ از قومیت، رنگ، نژاد، زبان و مانند این‌ها»، «الزام رفتار حسنه و رعایت حقوق انسانی با غیرمسلمانان» از اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران است.^{۳۸}

^{۳۳} Recommendations: ۲۶,۵۹

^{۳۴} بر اساس آمارهای رسمی، رژیم صدام طی هشت سال جنگ تحمیلی حدود ۲۰ میلیون انواع مین و چندین میلیون انواع گلوله عمل نکرده را در بیش از ۴ میلیون و دویست هزار هکتار از اراضی ایران کار گذاشته است که همین مسأله، جمهوری اسلامی ایران را به دومین کشور آلوده به مین در دنیا تبدیل نمود.
^{۳۵} نرخ کاهش چهارساله اخیر حوادث مردمی از سال ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۲ حدود ۹۳ درصد بوده است. بر اساس آیین‌نامه دولت، از قربانیان و بازماندگان حمایت می‌شود.

^{۳۶} Recommendations: ۲۶,۳۱۰, ۲۶,۳۱۸, ۲۶,۳۰۸, ۲۶,۳۱۴, ۲۶,۸۱, ۲۶,۱۵۴, ۲۶,۲۹۶, ۲۶,۲۹۷, ۲۶,۲۹۸, ۲۶,۳۰۲, ۲۶,۳۰۹

^{۳۷} هویت ملی ایران در پرتو اقوام مختلف ایرانی و بر اساس همبستگی و خاطره جمعی تاریخی فرهنگی آن‌ها ساخته شده است. اقوام آذری، کرد، لر، عرب، بلوچ و ترکمن با آداب و سنن مختلف و گویش‌های گوناگون در کنار یکدیگر به‌عنوان اجزای تشکیل‌دهنده هویت ایرانی زندگی می‌کنند.

^{۳۸} اصول ۳ (۹) و (۱۴)، ۱۹ و ۱۴ قانون اساسی.

۲۹. اقلیت‌های دینی، در برگزاری مراسمات دینی خود آزاد هستند. حدود ۳۰۰ کلیسا در نقاط مختلف ایران آزادانه و فارغ از هر مشکل به امور کلیسایی و دینی خود می‌پردازند. ۴۰ کلیسا با حمایت مالی سازمان میراث فرهنگی و گردشگری بازسازی و مرمت شده است.^{۳۹} ۵۷ تشکل و انجمن مربوط به اقلیت‌های دینی مسائل دینی، فرهنگی، اجتماعی و رفاهی اقلیت‌ها را پیگیری می‌نمایند و سالانه از حمایت مالی دولت برخوردار می‌گردند.

۳۰. ایفای نقش مردم ایران در سرنوشت سیاسی و اجتماعی خود در چارچوب نظام شهروندی با فرصت برابر همگانی صورت گرفته و ساختارهای اداری و انتخاباتی بر مبنای تقسیمات کشوری مبتنی بر حوزه‌های انتخابیه است. با وجود این، درحالی‌که ایرانیان به ازای هر سیصد هزار نفر یک نماینده در مجلس دارند، اقلیت‌های دینی به ازای هر ۳۰ هزار نفر یک نماینده در مجلس دارند و از این جهت برای اقلیت‌های دینی تبعیض مثبت وجود دارد.^{۴۰}

۳۱. پیروان مذهب اهل سنت در ایران همانند سایر مذاهب و اقوام از حق مشارکت در امور سیاسی، اجتماعی و اداری برخوردار هستند و تعداد قابل توجهی از آنان در دستگاه‌های اجرایی مشغول به فعالیت می‌باشند. در انتخابات اخیر مجلس خبرگان رهبری ۵ نماینده و در انتخابات دوازدهم مجلس شورای اسلامی ۲۲ نماینده از اهل تسنن موفق به کسب بیشترین آراء در حوزه‌های انتخابیه خود گردیدند و وارد مجلس شدند. اخیراً یک نفر از نمایندگان اهل تسنن در مجلس، به‌عنوان معاون رئیس‌جمهور در امور مناطق محروم و توسعه روستایی منصوب گردیده است.^{۴۱} علاوه بر انتصاب اخیر یک نفر از هم‌وطنان اهل تسنن

^{۳۹} بر اساس مقررات حاکم بر اماکن مذهبی، کنیسه‌ها، کلیساها و آتشکده‌های پیروان ادیان در ایران، همانند اماکن مذهبی مسلمانان از معافیت‌های مالیاتی و تخفیف‌های ویژه در هزینه‌های جاری ساختمان‌ها همچون هزینه‌های آب، برق، گاز و تلفن برخوردارند.

^{۴۰} بر اساس اصل ۶۴ قانون اساسی اقلیت‌های دینی در مجموع ۵ نماینده در مجلس شورای اسلامی جمهوری اسلامی دارند.

^{۴۱} اکثریت جمعیت ایران پیرو آیین اسلام و مذهب شیعه دوازده‌امامی هستند. در میان ایرانیان مسلمان، گروهی پیرو مذاهب اهل سنت هستند. برآوردهای غیررسمی نشان می‌دهد جمعیت پیروان مذاهب اهل سنت در ایران حدود ۸ تا ۱۰ درصد از کل جمعیت کشور را شامل می‌شوند. هم‌وطنان سنی مذهب جزء اکثریت مسلمان محسوب می‌شوند و بر اساس قانون اقلیت دینی محسوب نمی‌گردند.

به‌عنوان استاندار کردستان، در مجموعه استانداری‌های کشور تعداد ۱۸۷۵ نفر در پست‌های مدیریتی، شامل ۴۰ فرماندار، ۱۴۶ شهردار و ۱۱۶ بخشدار مشغول به کار هستند.^{۴۲}

۳۲. قانون الحاق دو ماده به کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی در دی ۱۳۹۹ ذیل ماده ۴۹۹ مکرر با هدف جرم‌انگاری هرگونه تنفرپراکنی، توهین و خشونت علیه اقوام ایرانی و ادیان الهی یا مذاهب اسلامی به تصویب رسیده است.^{۴۳}

۳۳. «شوراهای حل اختلاف تخصصی» ویژه اقلیت‌های دینی برای رسیدگی به امور و دعاوی مربوط به احوال شخصیه ایجاد گردیده‌اند.^{۴۴} شعبه ویژه رسیدگی به پرونده‌های هم‌وطنان زرتشتی در محل انجمن زرتشتیان شهر تهران در سال ۱۴۰۰ ایجاد گردیده است.^{۴۵}

۳۴. مطابق اصلاحیه ماده ۲۴ آیین‌نامه تشکل‌های مردم‌نهاد توسط هیأت‌وزیران در خرداد ۱۴۰۳، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ملزم است از فعالیت‌های فرهنگی، هنری، رسانه‌ای و دینی همه شهروندان در سراسر کشور حمایت کند.^{۴۶}

^{۴۲} همچنین محاکم قضایی از خدمت ۸۱ نفر قاضی اهل سنت با سمت‌های دادیار، بازپرس، قاضی بهره‌مند هستند. علاوه بر این، تعداد ۱۴۳۳ نفر از اهل سنت در دادگستری‌های سراسر کشور به‌عنوان کارمند مشغول به فعالیت هستند و تعداد ۱۶۸۶ نفر نیز در شوراهای حل اختلاف سراسر کشور مشغول به کار می‌باشند.
^{۴۳} مطابق تبصره ۲ این ماده، هرگاه این جرم به‌طور سازمان‌یافته ارتکاب یابد، یا از سوی مأموران یا مستخدمان دولتی یا عمومی در حین انجام وظیفه یا به مناسبت آن واقع شود و یا از طریق نطق در مجامع عمومی یا با استفاده از ابزارهای ارتباط جمعی در فضای واقعی یا مجازی منتشر شود، مجازات مقرر به میزان یک درجه تشدید می‌شود.

^{۴۴} تشکیل این شوراها مانع از مراجعه اقلیت‌های دینی مذکور به دیگر شوراهای همان حوزه قضائی نیست.

^{۴۵} در حال حاضر، ۹ شعبه تخصصی ویژه اقلیت‌های دینی («مسیحیان (اعم از ارامنه و آشوری)»، زرتشتیان، کلیمیان) در استان‌های آذربایجان غربی، اصفهان، تهران، فارس، کرمان، مازندران و یزد رسیدگی به پرونده‌های هم‌وطنان اقلیت دینی به دعاوی حقوقی را بر عهده دارند.

^{۴۶} وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در راستای حمایت از حقوق اقوام و اقلیت‌های دینی در طول دوره گزارش‌دهی این اقدامات را انجام داده است: صدور مجوز برپایی ۳۷۶ گردهمایی حوزه اقلیت‌ها شامل مراسمات آیینی و جشن‌ها و جشنواره‌ها، مراسمات مرتبط با احوال شخصیه و فعالیت‌های فرهنگی و ورزشی؛ صدور ۶۹ مجوز مربوط به اقامت، کار، ورود و خروج نمایندگان دینی خارجی؛ انجام ۷۰ دیدار یا بازدید در حوزه ادیان توحیدی به مناسبت‌های مختلف دینی و ملی؛ صدور مجوز انتشار ۱۵۷ عنوان کتاب توسط ناشران اقلیت‌های دینی؛ صدور ۵۷۸ معرفی‌نامه اشخاص حقیقی و حقوقی مرتبط با حوزه ادیان، به مراکز و نهادهای رسمی اقلیت‌ها جهت بازدید، مستندسازی، استفاده از منابع و انجام پژوهش؛ برگزاری ۱۰۷ همایش و جشنواره فرهنگی، اجتماعی و مذهبی به‌صورت کشوری و استانی؛ اعطای یارانه مستقیم به مبلغ ۵۰۱.۹۲۵.۰۰۰.۰۰۰ به رسانه‌های مربوط به اقوام؛ اعطای ۴۱۲.۴۱۸ کیلوگرم کاغذ با ارزش دولتی به رسانه‌های استان‌ها با اکثریت جمعیت اقوام و اقلیت‌های دینی و توزیع آگهی دولتی به مبلغ ۲.۸۴۸.۱۵۶.۶۱۲.۰۰۰ ریال میان رسانه‌های استان‌ها با اکثریت جمعیت اقوام و اقلیت‌های دینی.

۳۵. اقلیت‌های دینی در راستای آگاهی بخشی به هم‌کیشان خود از مطبوعات اختصاصی استفاده می‌کنند^{۴۷} و از امکان تحصیل در مدارس اختصاصی علاوه بر مدارس کشور برخوردارند.^{۴۸}

۲. آزادی تجمع مسالمت‌آمیز و تشکل، آزادی بیان، و دسترسی به اطلاعات و حق مشارکت سیاسی^{۴۹}

۳۶. بر اساس اصل ۲۶ قانون اساسی، آزادی تشکیل احزاب، جمعیت‌ها، انجمن‌های سیاسی و صنفی به رسمیت شناخته شده است. بر همین اساس جمهوری اسلامی ایران سعی نموده است تا زمینه ایجاد فضای مناسب برای حضور احزاب، جمعیت‌ها و انجمن‌ها را فراهم نماید. در این راستا به برخی اقدامات اشاره می‌گردد:

- تصویب قانون نحوه تشکیل و فعالیت تشکل‌های صنفی و تخصصی (بهمن ۱۴۰۱) و تصویب آیین‌نامه اجرایی آن در بهمن ۱۴۰۲؛
- تصویب قانون اصلاح موادی از قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی (مرداد ۱۴۰۲)؛
- صدور دستورالعمل حفاظت از داده‌های مردم در سکوها و سامانه‌ها (دی ۱۴۰۲)؛
- تدوین لایحه «نحوه برگزاری تجمعات و راهپیمایی‌ها»؛
- تدوین لایحه قانون جامع انتخابات (آذر ۱۴۰۱)؛^{۵۰}
- تشکیل فراکسیون سازمان‌های مردم‌نهاد در مجلس شورای اسلامی.

۳۷. در ارتباط با آزادی برگزاری تجمعات مسالمت‌آمیز، در کشور به شکل روزانه جلسات، همایش‌های سیاسی اجتماعی و مجامع عمومی توسط احزاب و تشکل‌ها برگزار می‌شود که نیازی به کسب مجوز

^{۴۷} مؤسسه مطبوعاتی «الیک»، ماهنامه «آراکس» و فصلنامه «پیمان» در میان ارمنه، ماهنامه «روش آشوریان» و هفته‌نامه «پیام آشوریان» از جمله مطبوعات چاپی مسیحیان آشوری است؛ همچنین سایت‌های «خلیفه‌گری ارمنه تهران، پانوراما، نیوت، سایت حزب دانشک، مجلس ملی ارمنستان، آرمن پرس، آلیک، رادیو آشوری، انجمن آشوریان تهران، انجمن خلیفه‌گری کلدانی کاتولیک آشوریان ارومیه» و... از تارنماهای ارمنه در فضای مجازی می‌باشند.

^{۴۸} ۵ مدرسه اختصاصی یهودیان، ۳۸ مدرسه زرتشتیان و ۵۰ مدرسه برای مسیحیان در کشور در حوزه آموزش فعالیت دارند.

^{۴۹} Recommendations: ۲۶,۱۶۲, ۲۶,۱۶۷, ۲۶,۳۲۴, ۲۶,۳۲۵, ۲۶,۳۲۶, ۲۶,۳۲۹, ۲۶,۱۵۷, ۲۶,۱۶۱, ۲۶,۱۶۵, ۲۶,۱۶۹, ۲۶,۱۵۶

^{۵۰} بازنگری در خصوص شرایط نامزدها، شیوه‌های رأی‌گیری، منابع مالی رقابت‌های انتخاباتی، تعیین حوزه‌های انتخاباتی و ...

ندارند. همچنین تعداد زیادی تجمع‌های اعتراضی در مسائل صنفی و یا بازنشستگی نیز در مقابل مراکزی همچون مجلس شورای اسلامی به صورت خودجوش برگزار می‌شود که در عمده این موارد، ضمن تأمین امنیت و فرصت اعتراض، نمایندگان مجلس در میان تجمع‌کنندگان به پاسخگویی می‌پردازند. برخی اقدامات در جهت تضمین و ایفای این حق به شرح زیر است:

- صدور ۴۸۰ مجوز تشکل صنفی و تخصصی؛
- صدور تعداد ۱۶۳۶ پروانه فعالیت سازمان مردم‌نهاد از سال ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۳؛^{۵۱}
- فعالیت ۱۴۰ مجوز حزب سیاسی؛
- فعالیت ۱۴ هزار مجوز برای تشکل‌های کارگری و کارفرمایی از سوی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی؛
- ایجاد میز تخصصی تشکل‌های مردم‌نهاد در ستاد حقوق بشر؛
- ایجاد میز تخصصی تشکل‌های مردم‌نهاد حوزه بهداشت و سلامت در وزارت بهداشت؛
- ایجاد میز تخصصی تشکل‌های مردم‌نهاد در وزارت دادگستری؛
- برگزاری دوره‌های آموزشی و توان‌افزایی برای تشکل‌های مردم‌نهاد.

۳۸. حق آزادی بیان و دسترسی اطلاعات در اصول ۲۴، ۲۶، ۲۷ و ۱۷۵ قانون اساسی مورد حمایت و تضمین قرار گرفته است. در این ارتباط، لازم به ذکر است تعداد ۱۳,۶۹۵ رسانه (اعم از چاپی، الکترونیکی برخط و الکترونیکی غیر برخط) فعالیت می‌کنند.^{۵۲} به منظور آزادی و شفافیت اطلاعات، علاوه بر خبرگزاری‌های داخلی، ۳۱۵ خبرنگار و رسانه‌های خارجی در ایران فعالیت می‌کنند و ۱۵۱ رسانه‌های خارجی در کشور نمایندگی دارند.^{۵۳} همچنین، بالغ بر ۱۱۶ میلیون نفر کاربر اینترنت ثابت و سیار با ضریب نفوذ ۱۳۷ درصد هستند.

^{۵۱} از مجموع تشکل‌های مردم‌نهاد، تعداد ۷۴ سازمان مردم‌نهاد دارای مقام مشورتی از سازمان ملل متحد بوده که در حوزه‌های حقوق بشری فعالیت می‌کنند.
^{۵۲} از این میان، تعداد ۵,۶۰۵ رسانه از نوع رسانه‌های چاپی، تعداد ۵,۰۱۴ رسانه الکترونیکی - برخط و تعداد ۳,۰۷۶ رسانه الکترونیکی - غیر برخط هستند.
^{۵۳} برخی دیگر اقدامات شامل صدور ۳۶۰ مجوز روایت برای خبرنگاران و عوامل خبری ۱۶۲ رسانه از ۶۱ کشور جهان، صدور مجوز فعالیت برای ۲۰۹ خبرنگار غیرمقیم، صدور ۷۸۱ کارت خبری برای خبرنگاران مقیم و غیرمقیم، صدور ۷۹۷ معرفی‌نامه و تمدید آن برای خبرنگاران مقیم و غیرمقیم برای سفر در ایران؛ صدور ۴۷۹ مورد نامه موافقت با صدور پروانه اقامت، روایت چند بار ورود و تمدید روایت برای خبرنگاران مقیم و غیرمقیم می‌باشد.

۳۹. با راه‌اندازی سامانه انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات در سال ۱۳۹۶، تاکنون بیش از ۲ هزار دستگاه عمومی و خصوصی به آن متصل شده‌اند. به‌موجب ماده ۱۵ آیین‌نامه اجرایی ماده ۸ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب خرداد ۱۴۰۰ هیأت‌وزیران، تمامی مؤسسات مشمول، ملزم به معرفی فردی برای ارائه پاسخ به درخواست‌های مردم در سامانه هستند.

۴۰. در ارتباط با ایجاد محیط امن و مناسب برای فعالیت جامعه مدنی از جمله زنان و وکلا موارد زیر قابل توجه است:

- فعالیت بیش از ۲۳۵۴۳ مؤلف زن و بیش از ۱۰۵۱ ناشر زن، فعالیت ۸۰۶ زن به‌عنوان مدیر مسؤول رسانه، فعالیت ۹۰۳ زن فیلم‌ساز و ۲۰۰۰ زن متخصص در عرصه سینما؛
- فعالیت تعداد ۱۳۰.۷۸۱ وکیل در ایران و کانون وکلای دادگستری در ۲۸ استان کشور. کانون‌های وکلا دارای کمیسیون‌های تخصصی از جمله کمیسیون حقوق بشر هستند. کمیسیون حقوق بشر در کانون وکلای مرکز از سال ۱۳۸۳ آغاز به کار کرده و حدود ۲۰ سال است که فعالیت می‌نماید. کمیته‌های مختلفی از جمله حقوق محیط‌زیست، حقوق کودک، آموزش و پژوهش، منع خشونت، اقلیت‌ها و حق دفاع در کمیسیون حقوق بشر کانون وکلا شکل گرفته و در ادوار مختلف تلاش برای ارتقای حقوق بشر نموده‌اند.^{۵۴}

۴۱. در ارتباط با تضمین حق مشارکت سیاسی مردم، علاوه بر برخی اصلاحات قانونی، در دوره گزارش‌دهی تاکنون ۶ دوره انتخابات شامل انتخابات ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی، شوراهای شهر و روستا، مجلس خبرگان رهبری صورت گرفته است.

^{۵۴} با توجه به جایگاه نهاد وکالت در استیفای حق دفاع شهروندان، اهتمام در پاسداری از کرامت انسانی و دادخواهی و مطالبه‌گری در زمینه شناسایی و ارتقای حقوق بشر شهروندی از اهداف این کمیسیون بوده و در سال جاری نیز با شعار وکیل برای مردم، در کنار مردم ترویج مسؤلیت اجتماعی وکلا در راستای معاضدت حقوق بشری را در دستور کار خود قرار داده و جهت تخصصی نمودن خدمات حقوق بشری، ایجاد کلینیک حقوق بشر و شهروندی در اداره معاضدت و گسترش خدمات حقوق بشری مشورتی و معاضدتی و وکالتی را مدنظر قرار داده است. آموزش وکلا در زمینه دادخواهی حقوق بشری و تضمین حقوق اساسی و آزادی‌های بنیادین در زمره اهداف این کمیسیون است.

۳. دادرسی عادلانه و عدالت قضایی^{۵۵}

۴۲. اصول دادرسی عادلانه در اسناد بالادستی به ویژه قانون اساسی تصریح شده است. بر اساس قانون آیین دادرسی کیفری (مصوب ۱۳۹۲)، سند امنیت قضایی مصوب ۱۳۹۹ و همچنین سند تحول و تعالی قضایی (مصوب ۱۴۰۰ و بازنگری در فروردین ۱۴۰۳) مراجع قضایی مکلف به اجرای اصول دادرسی عادلانه هستند. در سند تحول و تعالی قضایی چالش‌های نظام قضایی نظیر اطاله دادرسی شناسایی شده و اقدامات لازم برای رفع آن‌ها پیش‌بینی گردیده است.

۴۳. علاوه بر مراحل بدوی، تجدیدنظر و دیوان عالی کشور، طبق ماده ۴۷۷ قانون آیین دادرسی کیفری امکان تقاضای اعاده دادرسی فوق‌العاده از سوی هر یک از طرفین پرونده از طریق رئیس قوه قضائیه پیش‌بینی شده است.

۴۴. استقلال قوه قضائیه به موجب اصل ۱۵۶ قانون اساسی به رسمیت شناخته شده است. اصول ۱۵۸ و ۱۶۴ قانون اساسی و همچنین قانون مربوط به انتقال دوره‌ای قضات ملزم می‌کند که تمامی انتصابات و جابه‌جایی و انتقال قضات باید بر اساس اصول استقلال و بی‌طرفی و با در نظر گرفتن نظرات قضات انجام پذیرد.^{۵۶}

۴۵. قانون آیین دادرسی کیفری در مواد ۴۸، ۱۹۰، ۱۹۵، ۳۴۶، ۳۴۷ و ۳۴۸ حضور و کیل مدافع از زمان بازداشت متهم و همچنین حضور و کیل مدافع در مراحل رسیدگی، امکان تذکر به دادستان توسط وکیل در خصوص طرح سؤالات احساسی، حق انتخاب و کیل در امور کیفری و معاضدت حقوقی در صورت عدم استطاعت، و ممنوعیت تشکیل جلسات دادرسی بدون حضور وکیل خواننده یا تعیین شده توسط

^{۵۵} Recommendations: ۲۶، ۱۷۰، ۲۶، ۱۷۲، ۲۶، ۱۷۴، ۲۶، ۱۷۵، ۲۶، ۱۷۸، ۲۶، ۱۸۱، ۲۶، ۱۷۷، ۲۶، ۱۷۶، ۲۶، ۱۸۰.

^{۵۶} قانون آیین دادرسی کیفری در مواد ۳ و ۹۳ بر بی‌طرفی و استقلال مراجع قضایی و در مواد ۴۲۱ و ۳۷۲ بر بی‌طرفی قضات تأکید می‌کند. همچنین، مواد ۵۷۶ و ۵۷۷ لایحه تعزیرات، دخالت در امور قضایی از سوی سایر نهادهای حکومتی در هر رتبه و مقامی را جرم‌انگاری نموده است و هیچ‌کس از یک مقامات، حق مداخله در امور قضایی و ممانعت از اجرای احکام قطعی و لازم‌الاجرا را ندارند. دستورالعمل حفظ شأن و منزلت کارکنان قوه قضائیه مصوب ۱۴۰۰، استقلال قضات را مورد تأکید قرار داده است.

- دادگاه در جرائم بسیار مهم را تضمین می‌نماید.^{۵۷} همچنین، سامانه ۱۲۹ جهت تأمین دسترسی رایگان به خدمات حقوقی در سال ۱۴۰۳ توسط مرکز مشاوران، وکلا و کارشناسان قوه قضائیه ایجاد شده است.^{۵۸}
۴۶. در ارتباط با ماده ۴۸ قانون آیین دادرسی کیفری، در طرح "اصلاح موادی از قانون آیین دادرسی کیفری" توسط مجلس، اصلاح تبصره این ماده پیشنهاد گردیده است.
۴۷. در رابطه با تقویت نظام قضایی برای زنان بیش از ۳۰ دفتر حمایت از کودکان و زنان در مجتمع‌های قضایی، خدمات حقوقی، قضایی و حمایتی ارائه می‌کنند.
۴۸. در رابطه با اشخاص دارای معلولیت و آسیب‌پذیر دستورالعمل "نحوه حمایت از حقوق اشخاص دارای معلولیت و سالمندان در فرآیند دادرسی" (تیر ۱۴۰۲) تصویب و ابلاغ شده است.
۴۹. از دیگر اقدامات نظام قضایی برای تحقق دسترسی به عدالت به موارد زیر اشاره می‌شود:
- بازنگری و تصویب قانون شوراهای حل اختلاف (شهریور ۱۴۰۲) و افزایش صلح و سازش در پرونده‌های ورودی به قوه قضاییه از طریق شوراهای حل اختلاف سراسر کشور؛^{۵۹}
 - صدور بخشنامه حفظ شأن و اعتبار شهادت شهود در نظام قضایی (اول فروردین ۱۳۹۹)؛
 - تصویب قانون کاهش مجازات حبس تعزیری (اردیبهشت ۱۳۹۹)؛
 - انجام سفرهای استانی توسط رئیس قوه قضاییه به منظور نظارت بر حسن اجرای دادرسی عادلانه؛^{۶۰}

^{۵۷} سلب حق همراه داشتن وکیل و عدم تفهیم این حق به متهم به ترتیب موجب مجازات انتظامی درجه هشت (انفصال موقت از یک تا شش ماه) و درجه سه (کسر حقوق ماهانه تا یک سوم از یک تا شش ماه) است و در بازدید از مراجع انتظامی به صورت مستمر در این خصوص نظارت صورت می‌پذیرد. در صورت اعسار متهم در انتخاب وکیل، برای وی با هماهنگی کانون وکلای دادگستری، وکیل تسخیری و یا معاضدتی تعیین می‌گردد.

^{۵۸} سامانه ثنا به منظور دسترسی طرفین اختلاف و وکلای آنها به محتویات پرونده‌های دادگاه و حفظ حریم خصوصی طرفین و تسریع در رسیدگی به پرونده، راه‌اندازی شده است.

^{۵۹} به موجب قانون جدید شوراهای حل اختلاف، شوراها صرفاً می‌توانند در راستای سازش میان طرفین اقدام کنند و حق رسیدگی قضایی ندارند. ایجاد صلح و سازش در ۴۳ درصد از پرونده‌های ورودی به شوراهای حل اختلاف سراسر کشور که نسبت به ۴ سال قبل خود رشدی ۱۵ درصدی داشته است. در سال ۱۴۰۲، ۲۷۶۷۲ نفر از زندانیان در نتیجه صلح و سازش از زندان آزاد شده‌اند.

^{۶۰} در سال ۱۴۰۲ رئیس قوه قضاییه به استان‌های آذربایجان شرقی، کرمان، اردبیل، اصفهان، بوشهر، فارس، گلستان و خراسان رضوی، کردستان، مازندران، البرز و تهران (شهرستان ورامین) سفر کرده و درخواست‌های مردمی به میزان ۱۱۴۲۱ دریافت و مورد رسیدگی واقع شده است.

- افزایش امکان استفاده از نهادهای ارفاقی قانونی در مورد متهمین و محکومین؛^{۶۱}
 - توسعه خدمات حمایتی به خانواده زندانیان و رشد ۱۵ درصدی خانواده‌های تحت پوشش.
۵۰. در رابطه با مقابله با فساد، جمهوری اسلامی ایران قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد (مصوب ۱۳۹۰) و قانون دائمی نمودن این قانون (مصوب ۱۳۹۹) را تصویب نموده و بر اساس آن، دستگاه‌های نظارتی شامل سازمان بازرسی کل کشور، دیوان محاسبات کشور، سازمان حسابرسی و دیوان عدالت اداری، نظارت دارند. با تشکیل مجتمع ویژه رسیدگی به جرائم اقتصادی به چنین جرائمی رسیدگی می‌شود.

۳. حقوق مربوط به بازداشت و حبس^{۶۲}

۵۱. در زمینه تضمین حقوق اشخاص بازداشت‌شده و محبوس، علاوه بر تضمینات آیین‌نامه دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی در سال ۱۴۰۰ بازنگری و تصویب شده است که همگام با استانداردهای جهانی از جمله قواعد نلسون ماندلا ضمانت‌های سلبی و ایجابی قابل توجهی در زمینه نظارت، نظام ارتباطی میان زندانی و مراجع نظارتی، معاضدت قضایی، تأسیس دفاتر صیانت از حقوق زندانیان، خدمات بهداشت و درمان، آموزش، ایجاد اشتغال مقرر نموده که احترام به عزت و کرامت انسانی و رعایت حقوق و آزادی‌های مشروع را محقق می‌نماید. بخش سوم آیین‌نامه به‌طور مفصل حقوق زندانیان، اقدامات حمایتی و ارفاق‌های قانونی^{۶۳} را مورد توجه قرار داده است.^{۶۴} برخی دیگر از اقدامات به شرح زیر می‌باشند:

^{۶۱} برای نمونه فقط در سال ۱۴۰۲، برای ۲۸۱۳ نفر حکم عفو آزادی و برای ۵۳۱۳ نفر تخفیف مجازات اعمال شده است که از این تعداد ۱۰۱ نفر از اتباع خارجی بوده‌اند.

^{۶۲} Recommendations: ۲۶,۱۴۲, ۲۶,۱۴۵, ۲۶,۱۴۶, ۲۶,۱۴۷, ۲۶,۱۴۰, ۲۶,۱۵۱

^{۶۳} ذیل فصل‌های حقوق زندانیان، بهداشت، درمان، تغذیه و پوشاک، اقدامات حمایتی و معاضدتی اشتغال و حرفه‌آموزی، ارفاق‌های قانونی از مواد ۱۰۷ تا ۲۳۲

^{۶۴} مطابق ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها، احترام به عزت و کرامت انسانی و رعایت موازین حقوق بشر اسلامی و حقوق شهروندی در ارتباط با تمامی بازداشت‌شدگان، زندانیان، خانواده‌های آنان تأکید شده است.

- صدور بخشنامه تبیین حقوق بازداشت‌شدگان، رعایت کرامت آنان و نحوه نظارت بر بازداشتگاه‌ها اساس قواعد نلسون ماندلا و اعلامیه بانکوک (دی ۱۴۰۰)؛
- انجام بازدید از زندان‌ها توسط مراجع نظارتی در سراسر کشور و ملاقات با زندانیان؛^{۶۵}
- ارائه توصیه از سوی رئیس قوه قضاییه در خصوص لزوم رعایت حقوق متهمین و بازداشت‌شدگان به مقامات قضایی.^{۶۶}
- ایجاد ۲۸ مرکز نگهداری زندانیان با زیربنای ۱۵۰۹۲۶ مترمربع و ظرفیت اسکان ۱۴۶۷۰ نفر و ایجاد فضاهای مناسب و استاندارد با زیربنای ۱۲۲۷۳۶ مترمربع و ظرفیت اسکان ۱۷۱۱۴ نفر برای جبران کمبود سرانه فضای خوابگاهی و مناسب‌سازی و بهسازی فضاها با زیربنای ۹۲۱۹۷۲ مترمربع.
- کمک به اشتغال زندانیان از طریق اعطای تسهیلات اشتغال، ایجاد و فعال‌سازی ۳۱ واحد اشتغال نمونه استانی در سطح زندان‌های کشور، تصویب معافیت مالیاتی برای سرمایه‌گذاری در اشتغال زندانیان در قانون بودجه، برگزاری دوره‌های حرفه‌آموزی (برای ۴۵۹۷۹۹ نفر از ۱۴۰۲-۱۳۹۹) و راه‌اندازی سامانه برخط فروش اینترنتی محصولات زندانیان؛
- تمهید ملاقات هوشمند زندانیان از طریق بستر اینترنت علاوه بر امکانات ملاقات‌های حضوری و تماس از طریق تلفن؛

۵۲. در رابطه با ممنوعیت شکنجه و جلوگیری از هرگونه بدرفتاری در هنگام بازداشت و دوران حبس، ماده ۱۰۸ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها، ارتکاب رفتارهای سوء از قبیل تندخویی، رفتار و گفتار موهن و

^{۶۵} در سال ۱۴۰۲ به میزان ۱۴۳۲۹۵ بازدید از زندان‌های کشور به عمل آمده است که با درخواست‌های زندانیان در زمینه اعطای مرخصی، اشتغال و اعمال ارفاقات قانونی موافقت شده است.

^{۶۶} برای نمونه در نشست مشترک شورای عالی قوه قضاییه و شورای عالی قضایی استان‌ها که در دی ۱۴۰۰ برگزار شد، رئیس قوه قضاییه پیرامون رعایت حقوق متهمین و بازداشت‌شدگان توصیه‌هایی صادر نمودند. به برخی از این توصیه‌ها به‌طور مختصر اشاره می‌شود: اتخاذ تدابیر لازم به‌منظور رعایت کامل جوانب قانونی و پرهیز از ورود کمترین آسیب و لطمه به حیثیت متهمین و خانواده آن‌ها به هنگام دستگیری، بازرسی از منازل یا محل کار متهمین؛ عدم استفاده از دستبند و پابند هنگام دستگیری و جلب متهم در مقابل چشمان خانواده و همکارانش؛ پرهیز از بازداشت افرادی که ضرورتی برای بازداشت آن‌ها وجود ندارد؛ ضرورت اتخاذ تدابیر لازم در خصوص قرارهای تأمین بعد از تفهیم اتهام، به گونه‌ای که فرد متهم در اسرع وقت بتواند نسبت به تودیع قرار اقدام کند و به گونه‌ای نباشد که به‌واسطه تأخیر در تودیع قرار، فرد متهم روانه بازداشتگاه شود و آسیب‌هایی از این ناحیه متوجه وی و خانواده‌اش شود؛ ضرورت اعمال دقت کافی در بازرسی از منزل یا محل کار متهمین و اجتناب از بازرسی در مواردی که نیازی بدان نیست؛ استفاده از مجازات‌های جایگزین حبس؛ تأکید بر تکریم خانواده زندانیان و توجه ویژه به سلامت و بهداشت زندان‌ها و زندانیان.

هرگونه آزار و شکنجه روانی و جسمی توسط کارکنان مؤسسه نسبت به زندانیان را مطلقاً ممنوع دانسته است؛ این عمل حسب مورد می‌تواند منجر به پیگرد انضباطی، انتظامی یا کیفری فرد متخلف شود. همچنین تمامی بازداشتگاه‌ها بر مبنای تبصره ۲ ماده ۳ آیین‌نامه اجرایی سازمان، کنترل و نظارت می‌شوند و هیأت‌های بازرسی از تمام بازداشتگاه‌های سراسر کشور به صورت نوبتی و بعضاً سرزده بازدید به عمل می‌آورند. در رابطه با بازداشتگاه‌های امنیتی، مسؤولان مربوطه موظف‌اند حداکثر همکاری لازم را جهت اجرای مقررات، انجام بازرسی، پاسخ سریع به استعلامات مسؤولان سازمان و مدیران کل زندان‌های سراسر کشور و همچنین ثبت فوری اطلاعات بازداشت‌شدگان در سامانه سجازا به عمل آورند.

۵۳. مطابق آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، سازمان زندان‌ها ملزم به ارائه خدمات بهداشتی و درمانی است. در این زمینه، به مواردی از این خدمات اشاره می‌شود: ارائه خدمات بهداشتی و درمانی از ابتدای ورود، غربالگری سلامت شامل اخذ سوابق بیماری جسمی و سابقه بیماری‌های واگیردار، ارائه خدمات واکسیناسیون؛ ارائه خدمات سلامت روان در زندان‌ها، ارائه خدمات درمانی در زندان به صورت رایگان و در صورت لزوم اعزام به بیمارستان، اعمال مراقبت بر بهداشت تغذیه، بهداشت محیط و...^{۶۷}

۵۴. در دوران همه‌گیری کووید-۱۹ در زندان‌ها به‌رغم تحریم‌های یک‌جانبه غیرقانونی اقدامات مهمی انجام پذیرفت از جمله اعزام زندانیان به مرخصی با اولویت سالمندان، زنان باردار، زنان شیرده و غیره، اجرای پروتکل‌های ملی و تدوین پروتکل‌های اختصاصی برای زندان‌ها، غربالگری زندانیان ورودی برای تشخیص به موقع و زودهنگام مبتلایان و اعزام سریع آن‌ها به بیمارستان‌های ویژه برای درمان کووید-۱۹، انجام واکسیناسیون، ضدعفونی مستمر محیط، آموزش زندانیان و پرسنل، راه‌اندازی اتاق دادرسی الکترونیک،^{۶۸} ایجاد امکان ملاقات تصویری زندانیان با خانواده‌هایشان.

^{۶۷} در این زمینه در دوره گزارش دهی، تعداد ۲۰۷۴۴۱۹ ویزیت در زندان‌ها صورت گرفته است که از این تعداد ۸۱۱۱۹ مورد اعزام به بیمارستان شده‌اند. همچنین، به‌طور متوسط در طول سال ۸۲۰۵۱ زندانی معتاد تحت درمان قرار گرفته است.

^{۶۸} ایجاد بیش از ۱۴۰۰ اتاق دادرسی الکترونیک در زندان‌های کشور در شرایط کرونا جهت رسیدگی قضایی به پرونده‌های زندانیان قابل اشاره است.

۵۵. در راستای حمایت‌های کنسولی از زندانیان اتباع خارجی، علاوه بر اجرای مقررات کنوانسیون وین درباره روابط کنسولی (۱۹۶۳)، دستورالعمل ساماندهی و تسریع در فرایند امور قضایی بین‌المللی (مصوب آبان ۱۴۰۲) از سوی رئیس قوه قضائیه ابلاغ گردیده است که حقوق اتباع خارجی را در زمینه دادرسی عادلانه تضمین می‌نماید.

ه. اجرای توصیه‌های دور سوم در چارچوب حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

۱. حق بر آموزش^{۶۹}

۵۶. شکاف جنسیتی در امر آموزش دو سطح ابتدائی و متوسطه به‌طور کامل رفع شده و درصد نام‌نویسی دانش‌آموزان دختر در مقطع دبستان ۱۱۵ درصد و در مقطع دبیرستان ۸۴ درصد رشد یافته است. در حال حاضر، نسبت دانش‌آموزان دختر به پسر ۴۹ درصد است که این نسبت تقریباً برابر با نسبت زنان در سطح جامعه است.

۵۷. تعداد دانش‌آموزان در تمامی مقاطع تحصیلی در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۳، ۱۶.۲۰۰.۰۰۰ نفر است که نسبت به سال ۱۴۰۱ حدود ۱.۱۰۰.۰۰۰ دانش‌آموز به نظام آموزشی افزوده شده است.^{۷۰}

۵۸. تمامی دانش‌آموزان به آموزش رسمی کشور دسترسی دارند و اخراج دانش‌آموزان به هر دلیل ممنوع است. کودکانی که از حق آموزش به‌واسطه دلایلی اعم از ترک تحصیل، بیماری و غیره محروم می‌گردند، از آموزش غیرحضوری بر اساس مقررات ناظر بر مؤسسات آموزش از راه دور برخوردار می‌شوند. برخی اقدامات برای جلوگیری از بازماندگی تحصیل به شرح زیر است:

^{۶۹} Recommendations: ۲۶,۲۱۸, ۲۶,۲۰۵, ۲۶,۲۰۶, ۲۶,۲۰۷, ۲۶,۲۰۸, ۲۶,۲۰۹, ۲۶,۲۱۰, ۲۶,۲۱۱, ۲۶,۲۱۲, ۲۶,۲۱۳, ۲۶,۲۱۴, ۲۶,۲۱۵, ۲۶,۲۱۶, ۲۶,۲۱۷, ۲۶,۲۱۸, ۲۶,۲۱۹, ۲۶,۲۲۰, ۲۶,۲۲۱, ۲۶,۲۲۲.

^{۷۰} - همچنین تعداد ۱۰۴۸۸۷۹ دانش‌آموز در مدارس غیردولتی مشغول به تحصیل می‌باشند. در ایران تعداد ۱۰۷.۱۷۱ مدرسه وجود دارد که از این تعداد ۶۱.۳۴۶ مدرسه در پایه ابتدایی، ۲۳.۰۷۹ مدرسه در مقطع متوسطه اول، ۲۱.۱۸۶ مدرسه در دوره دوم متوسطه دوم و ۱.۵۶۰ مدرسه آموزش و پرورش برای کودکان استثنایی وجود دارد. لازم به ذکر است که تعداد ۲۱ هزار و ۷۰۲ مدرسه در پایه پیش‌دبستانی وجود دارد. همچنین تعداد کل هنرستان‌ها در سطح کشور ۶.۹۸۳ واحد است.

- جرم انگاری جلوگیری از تحصیل دانش آموزان در قانون حمایت از کودکان و نوجوانان (مصوب ۱۳۹۹)؛^{۷۱}
 - تصویب آیین‌نامه اجرایی مدارس در شورای عالی آموزش و پرورش (مرداد ۱۴۰۰)؛
 - ایجاد تنوع در فرصت‌های آموزشی برابر جهت گسترش و همگانی‌سازی آموزش نظیر مدارس روستا مرکزی، آموزش از راه دور و مدارس شبانه‌روزی؛
 - ایجاد سامانه اختصاصی شناسایی و جذب بازماندگان از تحصیل؛
 - استفاده از ظرفیت‌های برون‌سازمانی خیرین، سمن‌ها و ... برای حمایت از افراد بازمانده از تحصیل شناسایی شده؛
 - برگزاری کلاس‌های فوق‌برنامه در جهت جبران افت تحصیلی دانش آموزان جذب شده؛
 - توانمندسازی کارشناسان و مدیران برای مداخله مؤثر در کاهش نرخ بازماندگی از تحصیل.
۵۹. در راستای سوادآموزی همگان، تعداد ۱.۱۴۶.۵۲۹ نفر در دوره‌های مختلف از سال ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۲، تحت پوشش نهضت سوادآموزی قرار گرفتند. حدود ۴۸ درصد از فعالیت‌های سوادآموزی به مناطق روستایی اختصاص یافته است. همچنین نهضت سوادآموزی با هدف ارتقاء سواد در جامعه عشایری، در طول سال‌های ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۲، ۹۳۰۳۱ نفر را آموزش داده است.^{۷۲}
۶۰. در شرایط اضطراری همه‌گیری کرونا، از ظرفیت سامانه الکترونیکی شاد و سازمان صداوسیما در کنار آموزش حضوری استفاده شد.
۶۱. در رابطه با آموزش به کودکان غیر ایرانی، در سال تحصیلی ۱۴۰۲ تعداد دانش‌آموزان غیر ایرانی ثبت‌نام شده در مدارس ایرانی برابر با ۶۱۴ هزار و ۱۹۹ نفر بوده است که از این تعداد ۵۱ درصد پسر و

^{۷۱} در راستای حمایت از تحصیل کودکان و بر اساس ماده ۷ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان (مصوب ۱۳۹۹)، هر یک از سرپرستان کودک موظف‌اند موجبات تحصیل کودک را تا پایان دوره متوسطه فراهم آورند و در غیر این صورت به جزای نقدی درجه هفت محکوم می‌شوند. همچنین بر اساس ماده ۶ این قانون به منظور جلوگیری از ترک تحصیلی وزارت آموزش و پرورش موظف به شناسایی، اعلام موارد عدم ثبت‌نام به سازمان بهزیستی یا دفتر حمایت از اطفال و نوجوانان قوه قضاییه، انجام اقدامات لازم جهت ثبت‌نام و پوشش کامل تحصیلی و آموزش مدیران و کارکنان آموزشی و اداری است.

^{۷۲} تفاوت نرخ باسوادی در بین مناطق شهری و روستایی از ۱۰.۹ درصد در ابتدای سال ۱۳۹۹ به حدود ۹.۵ درصد در سال ۱۴۰۲ کاهش یافته است.

۴۹ درصد دختر بوده‌اند. دانش‌آموزان افغانستانی بیش از ۹۳ درصد دانش‌آموزان غیرایرانی مشغول به تحصیل در ایران را تشکیل می‌دهند.

۶۲. تحصیل دانش‌آموزان دارای معلولیت در مدارس همگانی فراگیر رشد ۲۰ درصدی داشته است. همچنین برای کودکان دارای معلولیت به‌ویژه در مناطق روستایی و کم‌برخوردار خدماتی از جمله سرویس حمل‌ونقل رایگان، کتب درسی مناسب‌سازی‌شده با حداقل قیمت، اعطای رایگان کاغذ بریل برای کودکان نابینا و ... ارائه می‌شود.

۶۳. آموزش زندانیان از طریق دوره‌های سه‌گانه نهضت سوادآموزی، نظام آموزش و پرورش و آموزش عالی انجام می‌شود.^{۷۳}

۶۴. در رابطه با آموزش عالی، تعداد ۳.۲۴۹.۶۰۱ نفر در مقاطع مختلف مشغول به تحصیل هستند که بیش از پنجاه درصد آن‌ها را زنان تشکیل می‌دهند.^{۷۴} نسبت زنان عضو هیأت‌علمی دانشگاه‌ها به بیش از ۳۳/۳ درصد افزایش یافته است. همچنین زنان ۴۰ درصد از اعضای هیأت‌علمی دانشگاه‌های علوم پزشکی و ۶۰ درصد از جامعه معلمان را تشکیل می‌دهند.

۲. حق بر سلامت^{۷۵}

۶۵. نظام شبکه بهداشت و درمان ایران با فعالیت‌های خود توانسته است پوششی در حدود ۹۳ درصد برای مردم روستائی و ۹۸ درصد برای مناطق شهری به‌منظور دسترسی به خدمات سطح اول ایجاد کند. با هدف کاهش مالی هزینه‌های سلامت و درمان برای شهروندان، ساماندهی خدمات بیمارستانی و ارتقاء کیفیت و دسترسی عادلانه مردم به خدمات درمانی "طرح تحول نظام سلامت" در حال اجراء است. برخی از نتایج اجرای این طرح به شرح جدول زیر است:

^{۷۳} در رابطه با نهضت سوادآموزی در سال ۱۴۰۲، ۴۰۰۹ نفر تحت پوشش قرار گرفته‌اند که نسبت به سال ۱۳۹۹ حدود ۱۰۰۰ نفر افزایش داشته است. در رابطه با آموزش رسمی در سال ۱۴۰۲، ۸۹۹۶ دانش‌آموز در زندان آموزش دیده‌اند که نسبت به سال ۱۳۹۹ بیش از ۶۳ درصد رشد داشته است. همچنین در رابطه با آموزش عالی با تدوین توافقنامه همکاری با دانشگاه پیام نور و دانشگاه جامع علمی-کاربردی تعداد دانشجویان از ۱۲۲ نفر در سال ۱۳۹۹ به ۱۹۵ نفر در سال ۱۴۰۲ رسید.

^{۷۴} از تعداد کل دانشجویان، ۱.۶۳۱.۰۹۶ (۵۰.۲ درصد) دانشجوی زن و ۱.۶۱۸.۵۰۵ (۴۹.۸ درصد) دانشجوی مرد هستند.

^{۷۵} Recommendations: ۲۶,۱۸۳, ۲۶,۱۹۶, ۲۶,۱۹۷, ۲۶,۱۹۸, ۲۶,۱۹۹, ۲۶,۲۰۰, ۲۶,۲۰۱, ۲۶,۲۰۲, ۲۶,۲۰۳, ۲۶,۲۰۴

- کاهش سهم مردم از هزینه بستری از ۳۷ درصد به ۳ درصد برای روستائیان و ۶ درصد برای شهرنشینان و حمایت مالی از ۲۶ میلیون بیمار بستری؛
- کاهش ارجاع مردم برای تهیه دارو و تجهیزات پزشکی به بیرون از بیمارستان به کمتر از ۳ درصد؛
- افزایش ۴۷ درصدی جذب پزشک در مناطق روستایی، عشایر و شهرهای زیر ۲۰ هزار نفر؛
- اختصاص یک پایگاه سلامت به ازای متوسط هر ۱۲۵۰۰ نفر جمعیت مناطق حاشیه‌نشین و شهری؛
- اختصاص یک مرکز خدمات جامع سلامت برای هر ۲۵ تا ۵۰ هزار نفر جمعیت مناطق حاشیه‌نشین و شهری همراه با ارائه خدمات تغذیه‌ای و روانشناسی؛
- ایجاد تعداد ۱۲۶ خانه بهداشت عشایری و تهیه و تجهیز ۴۰۰ کانکس خانه‌های بهداشت عشایری؛
- ساخت و توسعه ۱۷۸ بیمارستان؛
- راه‌اندازی تعداد ۸۰ مرکز جهت ارائه خدمات دندانپزشکی به بیماران خاص و صعب‌العلاج در ۱۰ کلان منطقه کشور؛

۶۶. در راستای تأمین سلامت و مراقبت‌های بهداشت مادر و کودک به اهم اقدامات اشاره می‌گردد:

- کاهش شاخص نرخ مرگ‌ومیر کودکان زیر ۵ سال از ۱۴.۲ (از هر ۱۰۰۰ نفر) در سال ۱۳۹۸ به ۱۳ در سال ۱۴۰۲؛
- کاهش نرخ مرگ‌ومیر مادران باردار در کشور به ۲۰ در ۱۰۰ هزار تولد زنده؛
- تحقق بیمه ۱۰۰ درصدی درمان ناباروری؛^{۷۶}
- انجام بیش از ۳۰۰ هزار زایمان در مراکز دولتی به‌صورت رایگان و انجام بیش از ۹۵ درصد از زایمان‌ها توسط متخصصین زنان و زایمان؛^{۷۷}
- راه‌اندازی ۳۴ بیمارستان تک تخصصی برای حمایت از مادر و کودک؛

^{۷۶} لازم به ذکر است در راستای درمان ناباروری، ۸۷ مرکز درمان ناباروری سطح ۲ ایجاد و مراکز درمان ناباروری سطح ۳ نیز افزایش یافته است. این مراکز از ۷۰ مرکز در سال ۱۴۰۰ به ۱۲۶ مرکز (شامل ۵۰ مرکز دولتی) در سال ۱۴۰۳ افزایش یافته است و طی سه سال گذشته یک میلیون و ۱۱۲ هزار و ۶۸۳ مورد خدمات تخصصی به مراجعین ارائه نموده‌اند.

^{۷۷} برخی دیگر خدمات ارائه‌شده به مادران باردار به این شرح است: توسعه مراکز زایمان بی‌درد، برگزاری ۲۷۰ هزار کلاس برای ۵۱۰ هزار نفر از مادران باردار، ایجاد سامانه آموزش مجازی آمادگی برای زایمان و همچنین ارائه خدمات غیرحضور به مادران باردار از طریق سامانه تلفنی به‌منظور ترویج زایمان طبیعی.

- اجرای طرح کمک‌معیشت به‌منظور حمایت تغذیه مادران باردار و شیرده مبتلا به سوء‌تغذیه در خانوارهای نیازمند^{۷۸} با تمرکز بر استان‌های کمتر برخوردار؛

۶۷. اهم اقدامات حمایتی از بیماران خاص، صعب‌العلاج و نادر در سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۳ به شرح زیر است:

- رایگان نمودن برخی هزینه‌های درمانی بیماران خاص تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی؛
- پوشش بیمه‌ای بیش از ۱۹۶ قلم دارو؛
- ارائه خدمات تزریق داروهای شیمی‌درمانی، رادیوتراپی، برکی‌تراپی، انجام دیالیز، تزریق خون و انواع فاکتورهای خونی، آزمایشات تخصصی تشخیص پیش از تولد بیماری‌های هموفیلی و تالاسمی به‌صورت رایگان.^{۷۹}

۶۸. میزان بیمه‌شدگان تحت پوشش تأمین اجتماعی، بیمه سلامت و بیمه روستائیان و عشایر از ۴۴۰۹۰۰۲۰ نفر در سال ۱۳۹۹ به ۴۸۳۱۷۷۰۹ نفر در سال ۱۴۰۳ افزایش یافته است.

۶۹. اهم اقدامات برای مقابله با شیوع کووید-۱۹ به شرح زیر است:

- تشکیل ستاد ملی مبارزه با کرونا با ریاست رئیس‌جمهور؛
- انجام واکسیناسیون رایگان و عمومی در سه نوبت در سراسر کشور؛
- راه‌اندازی تیم‌های سیار واکسیناسیون جهت تزریق واکسن سالمندان ساکن در روستاهای دوردست و سالمندان ناتوان در شهر؛
- اجرای کمپین آموزشی مقابله با کرونا برگراری کمپین‌های آموزشی و تهیه مواد آموزشی و توزیع آن و انتشار در فضای مجازی؛
- فعال‌سازی مراکز خدمات جامع سلامت منتخب ۱۶ ساعته جهت ارائه خدمات مراقبتی، پزشکی و ... در راستای پیشگیری از کرونا و ارائه خدمات رایگان به بیماران مشکوک؛

^{۷۸} برخورداری ۷۲.۳۳۸ خانواده دارای فرزند خردسال زیر ۵ سال، بانوان باردار و شیرده نیازمند از برنامه بهبود تغذیه خانواده در سال ۱۴۰۲.

^{۷۹} داروهای تخصصی مورد مصرف بیماران مبتلا به ام‌اس، هموفیلی، تالاسمی و دیالیزی، انجام عمل پیوند کلیه، داروهای اختصاصی پیوند کلیه و ... به‌صورت رایگان در اختیار اشخاص قرار می‌گیرند.

- تولید و توزیع اقلام بهداشتی در سراسر کشور؛
- انجام مشاوره سلامت روان و تغذیه جهت بیماران کرونایی و خانواده‌های آن‌ها؛
- توزیع بسته‌های بهداشتی در بین گروه‌های پرخطر به صورت رایگان؛
- پرداخت مقرری بیکاری به بیکارشدگان ایام شیوع بیماری کرونا به تعداد ۱,۲۶۸,۱۰۹ نفر ماه؛
- امهال حق بیمه سهم کارفرما (۲۰ درصد) برای فعالیت‌های آسیب‌دیده از شیوع کرونا؛
- بخشودگی جرائم کارفرمایان واحدهای تولیدی، صنعتی، معدنی و خدماتی و اصناف؛
- پرداخت غرامت دستمزد به بیمه‌شدگان مبتلا شده به بیماری کرونا به تعداد ۴۴۶,۹۱۶ نفر؛
- مشارکت آگاهانه و مبتنی بر عقلانیت شهروندان در رعایت توصیه‌های بهداشتی.

۳. حقوق مربوط به برخورداری از استانداردهای مناسب زندگی^{۸۰}

- ۷۰. رویکرد ایران از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی، رفع محرومیت و تبعیض از همه جغرافیای کشور و ایجاد توسعه پایدار در سراسر کشور به ویژه مناطق کم‌برخوردار بوده است.^{۸۱}
- ۷۱. اهم اقدامات تقنینی به شرح زیر است:
- اختصاص بخش قابل توجهی از قانون برنامه توسعه ششم (۱۴۰۰-۱۳۹۶) به توسعه روستایی و محرومیت-زدایی؛^{۸۲}
- اختصاص مفادی از قانون برنامه هفتم پیشرفت کشور ۱۴۰۷-۱۴۰۳ (مصوب خرداد ۱۴۰۳) به مناطق روستایی و کم‌برخوردار از جمله پیش‌بینی توسعه پایدار اشتغال با اولویت مناطق محروم و روستایی؛^{۸۳}

^{۸۰} - Recommendations: ۲۶,۸۸, ۲۶,۱۸۶, ۲۶,۱۸۷, ۲۶,۱۸۸, ۲۶,۱۹۲, ۲۶,۱۸۲, ۲۶,۱۸۴, ۲۶,۱۸۵, ۲۶,۱۸۹, ۲۶,۱۹۱, ۲۶,۱۹۳, ۲۶,۱۹۴, ۲۶,۱۹۵, ۲۶,۱۹۰.

^{۸۱} در این ارتباط ساختارهای متعددی شامل معاونت توسعه روستایی و مناطق محروم ریاست جمهوری، سازمان بهزیستی کشور، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، کمیته امداد امام خمینی، جهاد سازندگی، نهضت سوادآموزی، بنیاد مستضعفان و جانبازان انقلاب اسلامی تأسیس گردیده است.

^{۸۲} بر اساس قانون برنامه ششم توسعه، دولت مکلف به توسعه اقتصادی و اشتغال‌زایی در ۵۰۰۰ روستا با بهره‌گیری از ظرفیت‌های بومی، ایمن‌سازی ۳۰ درصد از روستاهای در معرض خطر، توسعه زیرساخت‌های خدمات الکترونیکی، اشتغال‌زایی سالانه برای یکصد هزار نفر از افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی و سازمان بهزیستی کشور، اختصاص درصدی از درآمد مناطق آزاد تجاری برای فقرزدایی از بومیان و ... بوده است.

^{۸۳} از جمله پیش‌بینی افزایش ۲۰ درصد نسبت تسهیلات به سپرده برای استان‌ها و مناطق محروم و کم‌برخوردار در طول سال‌های اجرای برنامه در راستای تحقق عدالت در توزیع منابع بانکی، در نظر گرفتن هزینه‌های ساخت، تکمیل، تجهیز و توسعه اماکن و فضاهای فرهنگی، هنری و ورزشی در مناطق محروم و

- تصویب قانون ساماندهی و نظارت بر تجارت مرزی و ایجاد اشتغال پایدار مرزنشینان (اسفند ۱۴۰۲)؛
- اختصاص ۳ درصد از درآمد حاصل از صادرات نفت خام و گاز طبیعی کشور به توسعه مناطق کمتر برخوردار براساس قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور؛
- مصوبه هیأت وزیران در خصوص الزام تمامی دستگاه‌های اجرایی به اختصاص اعتبارات مورد نیاز برای اجرای فعالیت‌ها و اقدامات فرهنگی در حوزه روستا (مرداد ۱۳۹۹)؛
- مصوبه هیأت وزیران در خصوص واردات ۱۰۰۰ دستگاه تبلت هدایی برای بهره‌مندی دانش‌آموزان ایتم و بی‌بضاعت از آموزش مجازی در مناطق محروم در شرایط اضطراری کووید-۱۹ (فروردین ۱۴۰۰)؛
- تصویب قانون جوانی جمعیت (آبان ۱۴۰۰) و تکلیف دولت به تأمین مسکن خانوارها پس از تولد فرزند سوم.

۷۲. اهم اقدامات اجرایی به شرح زیر است:

- احداث و مقاوم‌سازی حدود ۳۵۰ هزار مسکن در روستاها، پرداخت تسهیلات نوسازی و بهسازی مسکن روستایی به تعداد ۵۴۵ هزار و ۶۸۸ واحد، اعطای کمک‌های بلاعوض به اقشار کم‌درآمد و واگذاری انفرادی زمین در قالب اجاره ۹۹ ساله در روستاها به تعداد ۷۹ هزار و ۱۰۴ واحد (۱۴۰۳-۱۴۰۰).
- برق‌رسانی به ۵۵۰ روستای بالای پنج خانوار و تأمین گاز ۴۵۰۰ روستا و اجرای طرح ۶ هزار و ۵۰۰ کیلومتر راه روستایی در کشور (۱۴۰۳-۱۴۰۰)؛
- تأمین برخورداری ۹۵ درصد جمعیت روستایی کشور از شبکه اینترنت و تلفن (توسعه ۱۲ درصدی در سه اخیر)؛
- احیای هشت هزار و چهارصد واحد تولیدی راکد بر اساس قانون حمایت از توسعه و ایجاد اشتغال پایدار در مناطق روستایی و عشایری و ایجاد ۱۹۵ هزار شغل مستقیم و غیرمستقیم؛

کم‌برخوردار به‌عنوان مالیات‌های اشخاص حقوقی، افزایش سهم اعطای تسهیلات و پوشش خطرپذیری به تعاونی‌های فعال در حوزه کشاورزی یا تأمین انرژی و تعاونی‌های مرزنشین مناطق محروم و تحرک بخشی به صادرات مرزی، اعمال معافیت‌ها و امتیازات قانونی سرمایه‌گذاری در مناطق محروم و کمتر توسعه یافته

و

- تعمیم و گسترش بیمه روستائیان و عشایر به ۱.۹۸۳۱.۸۱۴ نفر در چارچوب صندوق بیمه اجتماعی کشاورزان، روستاییان و عشایر تا پایان سال ۱۴۰۲؛
- شناسایی و حمایت از افراد در دهک‌های پایین درآمدی (دهک‌های ۱ تا ۵) با ایجاد سامانه رفاه ایرانیان و ارائه یارانه‌های نقدی و غیر نقدی هدفمند و اجرای طرح کالابریگ الکترونیکی برای تأمین اقلام اساسی؛^{۸۴}
- در شرایط اضطراری شیوع کووید-۱۹، اعطای کمک‌هزینه معیشتی ماهیانه به خانوارهای کم‌درآمد و تحت پوشش سازمان‌های حمایتی، و همچنین اعطای ۲۱ میلیون خانوار تسهیلات خرد به خانواده‌های آسیب‌دیده و پرداخت کمک‌بلاعوض به حدود ۳ میلیون نفر؛
- ایجاد بیش از ۴۳ بازارچه مشترک مرزی با کشورهای همسایه در چهار استان مرزی (آذربایجان غربی، کردستان، کرمانشاه و سیستان و بلوچستان)؛
- ایجاد بزرگ‌ترین بندر اقیانوسی کشور در چابهار علی‌رغم تحریم‌های آمریکا و اتصال کریدور شمال جنوب (هند ایران و روسیه) از این مسیر با اجرای پروژه ملی راه‌آهن چابهار زاهدان.^{۸۵}
- ایجاد ۳۱ اسکله‌ی ترخیص کالای ملوانی در استان‌های ساحل جنوبی (خوزستان، بوشهر، هرمزگان و سیستان و بلوچستان)؛
- ارائه آموزش‌های مهارت‌افزایی به ۲.۲۸۰.۹۳۷ نفر توسط سازمان فنی و حرفه‌ای کشور که معادل ۱۰.۷ درصد از آموزش‌های ارائه‌شده مربوط به استان‌های سیستان و بلوچستان، خوزستان و کردستان بوده است. همچنین ۵۱ درصد از این آموزش‌های مربوط به زنان بوده است.
- در ارتباط با تأمین حق بر آب، تا پایان سال ۱۴۰۲، جمعیت تحت پوشش تأسیسات آب در بخش شهری، با افزایش ۰.۷۱ درصدی نسبت به دوره قبل گزارش، به ۹۹.۹۱ درصد و در بخش روستایی، با افزایش

^{۸۴} همچنین دولت طرح توزیع سهام عدالت با هدف گسترش عدالت اجتماعی و توانمندسازی خانوارهای کم‌درآمد را اجرا نموده است.

^{۸۵} رویکرد کلان دولت برای رشد اقتصادی و توسعه مناطق محروم، ایجاد و توسعه مناطق آزاد تجاری-صنعتی و ویژه اقتصادی است. هم‌اکنون از ۹ منطقه آزاد تجاری ایران، ۶ مورد در مناطق کمتر توسعه‌یافته است.

- ۶۸۲ درصدی، به ۸۶۸۴ درصد و پوشش تأسیسات آب در کل کشور به ۹۶.۹۳ درصد رسیده است. با اجرای طرح جهاد آبرسانی، آب آشامیدنی تعداد ۵۳۰۰ روستا تأمین شده است.
- اجرای برنامه ایمنی آب در ۱۰۶ شهر و ۵۷ روستا با هدف تضمین کیفیت آب شرب مطابق با توصیه‌های سازمان بهداشت جهانی.
 - ایجاد ۷۴ هزار کیلومتر شبکه جمع‌آوری و خطوط انتقال فاضلاب و توسعه ۲۶۴ واحد تصفیه‌خانه با پوشش جمعیت ۵۵.۸۹ درصد در بخش شهری و به ۰.۶۷ درصد در بخش روستایی در سال ۱۴۰۲.
 - ایجاد سامانه اقدام ملی مسکن به منظور اعطای وام کمک ودیعه با هدف حمایت از مستأجران فاقد توانایی مالی اجاره مسکن.^{۸۶}

و. اجرای توصیه‌های دور سوم در چارچوب حقوق اشخاص

۱. حقوق زنان^{۸۷}

۷۳. با توجه به اهمیت حمایت و ارتقای حقوق زنان، اقدامات متعددی انجام شده است. در این ارتباط، به برخی از مهم‌ترین اقدامات تقنینی اشاره می‌شود:

- اختصاص بخش قابل‌توجهی از برنامه هفتم توسعه به حمایت از زنان و خانواده از جمله در زمینه توانمندسازی و حمایت از زنان سرپرست خانوار و بد سرپرست، توانمندسازی زنان روستایی و عشایر، حمایت از اشتغال زنان و حمایت در حوزه سلامت ناباروری؛
- تصویب قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت با رویکرد حمایت از مادران، زنان باردار و شیرده (۱۹ آبان ۱۴۰۰)؛

^{۸۶} در این راستا بالغ بر ۴۰۴ هزار فقره تسهیلات کمک ودیعه مسکن طی دو سال اخیر پرداخت شده است.

^{۸۷} Recommendations: ۲۶,۲۲۳, ۲۶,۲۲۴, ۲۶,۲۲۶, ۲۶,۲۲۷, ۲۶,۲۲۸, ۲۶,۲۲۹, ۲۶,۲۳۰, ۲۶,۲۳۱, ۲۶,۲۳۴, ۲۶,۲۳۵, ۲۶,۲۳۶, ۲۶,۱۴۸, ۲۶,۲۳۷, ۲۶,۲۳۸, ۲۶,۲۴۸, ۲۶,۲۴۶, ۲۶,۲۴۹, ۲۶,۲۵۲, ۳۶,۲۵۵, ۲۶,۲۵۶, ۲۶,۲۵۷, ۲۶,۲۵۸, ۲۶,۲۵۹, ۲۶,۲۶۱, ۲۶,۲۵۵, ۲۶,۲۳۳, ۲۶,۲۴۵, ۲۶,۲۵۰, ۲۶,۲۵۱, ۲۶,۲۶۰, ۲۶,۸۰۰.

- تصویب کلیات لایحه «پیشگیری از آسیب‌دیدگی زنان و ارتقای امنیت آنان در برابر سوء رفتار»؛
- مصوبه بسته حمایتی کمک به تأمین مسکن زنان سرپرست خانوار دارای نیازمندی مالی (مرداد ۱۴۰۰)؛
- مصوبه ضوابط پوشش بیمه‌ای خدمات درمان ناباروری و پوشش بیمه‌ای مراقبت‌های دوران بارداری و خدمات سلامت زنان و نوزادان (اصلاحی مرداد ۱۴۰۲)؛
- تدوین و ارائه «لایحه عضویت دولت جمهوری اسلامی ایران در سازمان توسعه زنان وابسته به سازمان همکاری اسلامی» به مجلس شورای اسلامی در راستای تعاملات سازنده و منسجم با دولت‌های اسلامی؛

۷۴. در ارتباط با اشتغال زنان، در سال ۱۴۰۲، سهم زنان در اشتغال در بخش‌های کشاورزی، خدمات و صنعت به ترتیب ۱۸/۶، ۵۵/۷ و ۲۵/۷ درصد بوده است. همچنین سهم زنان فارغ‌التحصیل آموزش عالی از جمعیت شاغلین نیز ۴۴/۳ درصد است.^{۸۸} برخی اقدامات در زمینه حمایت از اشتغال به شرح زیر است:
- اختصاص ۴۱ درصد از دو میلیون و ۶۰۰ هزار شغل ایجاد شده و ۳۰ درصد از مجوزهای تمامی مشاغل و ۸۰ درصد از مجوزهای مشاغل خانگی به زنان؛
 - حمایت از تأسیس ۲۵۰ شرکت دانش‌بنیان توسط زنان و فعالیت ۷۳۵ زن به‌عنوان مدیرعامل و ۲۳۹۰ زن به‌عنوان عضو هیأت‌مدیره شرکت‌های دانش‌بنیان؛
 - تشکیل ۱۲۲۳ شرکت تعاونی زنان با ۱۲۱۹۶ عضو و ۱۸۹۰۰ فرصت شغلی (رشد ۲۲ درصدی تعاونی‌های زنان)؛
 - تقویت خوداشتغالی زنان از طریق اعطای تسهیلات؛
 - ارائه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای تا فروش کالای تولیدی آنان؛^{۸۹}

^{۸۸} لازم به توضیح است که زنان ۴۴ درصد از کارکنان نظام اداری کشور، ۹۸ درصد از متخصصین جراح زنان و زایمان، ۴۰ درصد از پزشکان متخصص و ۳۰ درصد پزشکان فوق تخصص در کشور را تشکیل می‌دهند. همچنین ۴۱ درصد از واحدهای تولیدی و ۴۵ درصد از واحدهای توزیعی پوشاک کشور متعلق به زنان است. در حال حاضر ۴۰۰۰ زن کارآفرین در کشور فعالیت دارند و مدیریت ۲۰ درصد از مراکز کارآفرینی کشور توسط زنان انجام می‌شود. ۸۹ به‌عنوان مثال در سال ۱۴۰۱ به بیش از ۳۵۲۰۰۰ زن آموزش‌های مهارتی داده شده است.

- پوشش بیمه تأمین اجتماعی برای زنان و دختران روستایی و عشایر، زنان خانه‌دار، زنان سرپرست خانوار.^{۹۰}

۷۵. در رابطه با حضور زنان در عرصه تصمیم‌گیری و مشارکت سیاسی می‌توان به اقدامات زیر اشاره کرد:

- انتصاب چهار زن در هیأت دولت توسط رئیس‌جمهور؛^{۹۱}
- انتخاب ۱۴ نماینده زن در مجلس شورای اسلامی توسط مردم؛^{۹۲}
- انتصاب زنان به‌عنوان سفیر در سفارتخانه‌ها و نمایندگی‌های جمهوری اسلامی ایران؛
- فعالیت ۱۵ معاون استاندار، ۴ فرماندار، ۶۰ معاون فرماندار، ۵۳ بخشدار، ۲۹۵۵ دهیار؛
- رشد انتصاب زنان در مشاغل مدیریتی از ۱۹.۵۹۷ نفر در سال ۱۳۹۹ به ۴۰.۶۸۳ نفر در سال ۱۴۰۲؛^{۹۳}
- ایجاد پست هم‌تراز معاون وزیر به مشاوران زن در دستگاه‌های اجرائی کشور؛
- فعالیت ۱۰۰۶ قاضی زن؛

۷۶. در راستای اقدامات انجام‌شده به‌منظور ارتقای ورزش زنان، فعالیت ۱۱۷۸۴۳ زن به‌عنوان داور رویدادهای داخلی و ۲۱۷۶۳۸ زن به‌عنوان مربی در رشته‌های مختلف ورزشی، قضاوت ۳۵۲ داور خانم در رویداد بین‌المللی، کسب ۱۱۹۱ مدال در میدان‌ها ورزشی بین‌المللی، کسب ۲ مدال در المپیک و ۶ مدال در پارالمپیک ۲۰۲۴ قابل اشاره است.

۷۷. در ارتباط با مقابله با خشونت علیه زنان، علاوه بر تصویب کلیات لایحه پیشگیری از آسیب‌دیدگی زنان و ارتقای امنیت آنان در برابر سوءرفتار، اهم اقدامات به شرح زیر است:

۹۰ به‌عنوان مثال در سال ۱۴۰۱ پوشش بیمه تأمین اجتماعی ۵۱۰۹۳۹ نفر از زنان و دختران روستایی و عشایر و پوشش ۳۴۹.۷۳۳ نفر زن سرپرست خانوار و مددجوی کمیته امداد از سال ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۲ صورت پذیرفته است.

۹۱ وزیر راه و شهرسازی، معاون رئیس‌جمهور در امور زنان و خانواده، معاون رئیس‌جمهور و رئیس سازمان حفاظت محیط‌زیست و سخنگوی دولت از اعضای زن هیأت دولت می‌باشند.

۹۲ در روند نام‌نویسی، جمعاً ۱۶۳۶ نفر ثبت‌نام کردند؛ از این تعداد ۱۳۷ نفر زن و ۱۴۹۹ نفر مرد بودند.

۹۳ زنان ۴/۵۳ درصد از مدیران ارشد، ۱۱/۵۲ درصد از مدیران میانی و ۱۷/۰۵ درصد از مدیران ارشد را در کشور تشکیل می‌دهند.

- ارائه معاضدت‌های حقوقی و حمایتی توسط دفاتر ویژه حمایت از زنان و کودکان در تمامی مجتمع‌های قضایی؛
- برگزاری دوره‌های آموزشی توسط کمیته ملی پیشگیری از خشونت مستقر در قوه قضاییه؛
- فعالیت ۳۱ خانه امن و پنج مرکز کار با مرتکب خشونت در سراسر کشور؛
- ایجاد ۴۳۰ کلینیک در سراسر کشور برای ارائه خدمات به زنان نیازمند؛
- ارائه خدمات سیار اورژانس اجتماعی به زنان نیازمند؛
- فعالیت ۱۵۳ خطوط هات لاین در سراسر کشور؛
- فعالیت ۲۷ مرکز حمایت و بازپروری زنان و دختران آسیب‌دیده اجتماعی در ۲۴ استان؛
- فعالیت ۵۲ مرکز خانه سلامت دختران در معرض آسیب‌های اجتماعی در سراسر کشور.

۲. حقوق کودک^{۹۴}

۷۸. جمهوری اسلامی ایران به منظور حمایت از حقوق کودکان و نوجوانان اقدامات گسترده‌ای برنامه‌ریزی و عملی نموده است که در ادامه به اهم آن اشاره می‌شود:
- تصویب قانون حمایت از اطفال و نوجوانان در ۲۳ اردیبهشت ۱۳۹۹؛
 - اصلاح آیین‌نامه اعطای سرپرستی و آیین‌نامه حمایت از کودکان بد سرپرست و بی‌سرپرست به منظور تغییر رویکرد نگهداری کودکان از مرکز محوری به خانواده محوری؛
 - تدوین لایحه اصلاح ماده ۶۱۲ قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۷۵/۰۳/۰۲) با موضوع تشدید مجازات پدر در فرض قتل فرزند و ایجاد محدودیت در حق ولایت و حضانت برای وی نسبت به سایر فرزندان؛
 - تصویب سند صیانت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی (خرداد ۱۴۰۰).

^{۹۴} Recommendations: ۲۶,۲۶۲, ۲۶,۲۶۳, ۲۶,۲۶۴, ۲۶,۲۶۶, ۲۶,۲۶۹, ۲۶,۲۸۰, ۲۶,۲۸۱, ۲۶,۲۸۴, ۲۶,۲۶۷, ۲۶,۲۶۸, ۲۶,۲۷۱, ۲۶,۲۷۳, ۲۶,۲۷۷, ۲۶,۲۸۲.

۷۹. در راستای حمایت از کودکان در فرایند دادرسی علاوه بر تدابیر اتخاذ شده در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان (مصوب ۱۳۹۹)، اقدامات زیر نیز صورت گرفته است:

- طراحی و اجرای نظام مشاوره در محاکم اطفال و نوجوانان در راستای استفاده حداکثری از نهادهای ارفاقی و مجازات‌های جایگزین حبس؛
 - راه‌اندازی مجتمع‌های شوق زندگی با هدف ارائه معاضدت قضایی و حقوقی و نظارت بر حسن اجرای آراء قضائی و تصمیمات مرتبط با اطفال و نوجوانان در یک سوم از استان‌های کشور؛
 - تأسیس ساختاری تحت عنوان «دفتر حمایت از اطفال و نوجوانان قوه قضائیه» در دادگستری‌های سراسر کشور؛
 - ایجاد ۱۹۲ مرکز ملاقات فرزندان طلاق (مهر خانواده) در سراسر کشور؛
 - برپایی سی کارگاه نظام عدالت اطفال و نوجوانان برای آموزش قضات، وکلا، نیروی انتظامی و مددکاران اجتماعی؛
 - تدوین دو دستورالعمل در اجرای ماده ۹۱ قانون مجازات اسلامی در راستای ارائه آموزش لازم به پزشکان قانونی و قضات پرونده‌های نوجوانان؛
 - تهیه رهنمود ملی قضازدایی از جرائم اطفال و نوجوانان با هدف ایجاد زمینه برای حل و فصل غیرقضایی جرائم مربوط به اطفال؛
 - ترویج اعمال مجازات‌های جایگزین حبس و توسعه حل و فصل اختلاف و ایجاد صلح و سازش.
۸۰. به منظور پیشگیری خشونت علیه کودکان و برخورد با مرتکبین خشونت اقدامات زیر صورت گرفته است:

- جرم‌انگاری مصادیق خشونت نسبت به کودک در قانون «حمایت از اطفال و نوجوانان» مصوب ۱۳۹۹؛
- ایجاد شعبات ویژه بازپرسی و دادگاه کیفری برای رسیدگی به جرائم کودک‌آزاری در نظام قضایی؛
- تهیه محتوای آموزشی و برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای کودکان، اولیا و مربیان، قضات، مددکاران اجتماعی، ضابطین و تمامی دست‌اندرکاران پرونده‌های مرتبط با خشونت؛

- ارائه خدمات رایگان حمایتی ویژه از طریق مراکز مداخله در بحران فردی، خانوادگی، مراکز اورژانس اجتماعی، پایگاه خدمات اجتماعی و اورژانس اجتماعی سیار؛
- شبکه‌سازی نهادهای مردمی و هم‌افزایی ظرفیت‌های آنان در زمینه پیشگیری از خشونت؛
- فعالیت سامانه پیامکی جهت اعلام کودک‌آزاری.

۸۱. در خصوص افزایش حداقل سن ازدواج علاوه بر جرم‌انگاری ازدواج‌های زودهنگام در ماده ۵۰ قانون حمایت خانواده (مصوب ۱۳۹۱)، تغییرات فرهنگی و اجتماعی ایجاد شده در کشور و افزایش سطح تحصیلات دختران و زنان، سبب افزایش حداقل سن ازدواج گردیده است. در این ارتباط، با تلاش‌های صورت گرفته و اجرای برنامه‌های آموزشی و فرهنگی، ازدواج دختران زیر ۱۸ سال از ۱۴۰۰ تا ۱۴۰۲، ۲۵ درصد کاهش یافته است.^{۹۵}

۸۲. در راستای حمایت از کودکان کار، ۳۱ مرکز ساماندهی کودکان خیابانی سازمان بهزیستی با مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد به‌طور رایگان خدمات حمایتی و رفاهی را با دو رویکرد خانواده‌محوری و کاهش آسیب‌های روانی و اجتماعی به کودکان و خانواده آنان ارائه می‌دهند. همچنین به‌منظور حمایت از کودکان در برابر استثمار اقتصادی، در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان استثمار اقتصادی از افراد زیر ۱۸ سال جرم‌انگاری شده است. در این راستا طرح «حمایت اجتماعی از کودکان کار و خیابان» با هدف توانمندسازی کودک و خانواده و کمک به خروج از چرخه حمایتی سازمان بهزیستی اجرا شده است.

۸۳. لازم به ذکر است به‌طور متوسط ۶۰ درصد کودکان کار و خیابانی از اتباع خارجی هستند که دولت بر اساس اصل انسان‌دوستی و رعایت حقوق کودکان فارغ از ویژگی‌های ملیتی، قومیتی، مذهبی و زبانی انواع خدمات را به آنان همانند کودکان ایرانی ارائه می‌کند.

^{۹۵} در راستای اقدامات پیشگیری از ازدواج برای افراد کمتر از ۱۵ سال شناسنامه‌های دوبرگی صادر می‌شود که منحصراً شامل مشخصات فردی و محلی برای ثبت واقعه تولد و فوت است و هیچ‌گونه واقعه دیگری نظیر ازدواج در آن در نظر گرفته نشده است. در نتیجه متقاضی چنین ازدواجی لزوماً باید برای تعویض شناسنامه و دریافت اجازه ازدواج مطابق با قانون مدنی به دادگاه مراجعه کند.

۳. حقوق اشخاص دارای معلولیت و سالمند^{۹۶}

۸۴. تضمین و حمایت از حقوق اشخاص دارای معلولیت در اولویت برنامه‌های کشور است. بر اساس ماده ۳۲ قانون «حمایت از حقوق معلولان»، دستگاه‌های مشمول باید سالانه گزارش اقدامات خود را به کمیته هماهنگی و نظارت بر اجرای این قانون ارسال نمایند. برخی اقدامات تقنینی و اجرایی برای تضمین و حمایت از حقوق اشخاص دارای معلولیت به شرح زیر است:

- تصویب دستورالعمل «حمایت از حقوق اشخاص دارای معلولیت و سالمند در فرایند دادرسی» با هدف تضمین دسترسی برابر به عدالت با پیش‌بینی حمایت‌های قانونی (تیر ۱۴۰۲)؛^{۹۷}
- ایجاد بانک اطلاعاتی اعضای جامعه اشخاص دارای معلولیت در سازمان بهزیستی کشور؛
- افزایش آگاهی عمومی با استفاده از ظرفیت سازمان صداوسیما^{۹۸}، پیش‌بینی عناوین درسی در کتاب‌های مقاطع ابتدایی و متوسطه، برگزاری وینارهای متعدد توسط مراکز دانشگاهی و پژوهشی^{۹۹} و استفاده از ظرفیت‌های فضای مجازی با تولید و انتشار اطلاعات؛
- ابلاغ مصوبه رعایت قوانین و آیین‌نامه‌های مرتبط با مناسب‌سازی اماکن عمومی از سوی ستاد هماهنگی و پیگیری مناسب‌سازی کشور؛
- تسهیل و بهبود شرایط تردد اشخاص دارای معلولیت در مجموع سالانه حدود ۲۵ هزار مورد کمک هزینه پرداختی ایاب‌وذهاب پرداخت می‌شود؛ در حال حاضر بالغ بر تعداد ۸۰۰ نفر از اشخاص دارای معلولیت از پلاک ویژه و تعداد ۳۰۶۲۱ نفر از مجوز ورود به طرح ترافیک بهره‌مند شده‌اند.
- تمهید برخورداری بیش از ۷۲۳ هزار نفر از خدمات بیمه سلامت؛

^{۹۶} - Recommendations: ۲۶,۲۸۵, ۲۶,۲۸۶, ۲۶,۲۸۷, ۲۶,۲۸۸, ۲۶,۲۸۹, ۲۶,۲۹۰, ۲۶,۲۹۱, ۲۶,۲۹۲, ۲۶,۲۹۳, ۲۶,۲۹۴, ۲۶,۲۹۵, ۲۶,۶۰, ۲۶,۶۱.

^{۹۷} تصویب این دستورالعمل نتیجه یک همکاری میان بخشی با مشارکت مؤثر نمایندگان سازمان‌های مردم‌نهاد بوده است.

^{۹۸} بیش از ۲۴ هزار ساعت برنامه‌های مختلف با هدف حمایت از حقوق اشخاص دارای معلولیت از شبکه‌های سراسری، استانی و بخش‌های خبری است.

^{۹۹} نظیر برگزاری وینارهای متعدد تحت عنوان "فراسوی معلولیت در آینه حقوق و جامعه" با تشکل‌های مدنی و دستگاه‌های اجرایی توسط دانشگاه شهید بهشتی. فایل الکترونیک آن در دسترس عموم قرار دارد.

- آموزش ۳۵۰ نفر در قالب دوره آموزشی مترجمی زبان اشاره ویژه ناشنوایان و ۶۸۰۰ مورد اعزام مترجم برای پیگیری و رفع نیازهای ناشنوایان در سطح کشور؛
 - ارائه خدمات توانبخشی با هدف افزایش کیفیت زندگی و ادغام فرد دارای معلولیت در جامعه از طریق مراکز روزانه توانبخشی آموزشی؛^{۱۰۰}
 - تشکیل کمیته‌های داخلی در شهرداری‌های بالای ۲۰۰ هزار نفر جمعیت به منظور شناسایی و برنامه‌ریزی برای اجرای اقدامات مناسب‌سازی در سطح شهر که از نتایج اقدامات این کمیته‌ها اقدامات مناسب‌سازی در معابر اصلی و پرتردد برای تسهیل در عبور و مرور معلولان و کم‌توانان جسمی و حرکتی در اکثر شهرهای بالای ۲۰۰ هزار نفر جمعیت کشور بوده است؛
 - ارائه خدمات آموزشی و توانبخشی از راه دور؛
 - افزایش ارائه تسهیلات مسکن و پرداخت اعتبارات بلاعوض برای معلولان و خانواده‌های تک معلولی و ارائه مزایای تعمیر واحد مسکونی، کمک بلاعوض تأمین مسکن در قالب طرح نهضت ملی مسکن و واگذاری ۵۰ هزار واحد مسکونی خریداری یا ساخته شده به مددجویان بهزیستی از ۱۴۰۰ تا ۱۴۰۳؛
 - پرداخت حقوق، مزایا، مستمری و سایر هزینه‌ها برای اشخاص آسیب‌دیده از مین، و ایثارگران جنگ تحمیلی؛^{۱۰۱}
 - تأمین وسایل کمک توانبخشی، کاشت حلزون گوش، تأمین اندام‌های مصنوعی و ارائه خدمات توان پزشکی؛
۸۵. در زمینه رفاه سالمندان، سازمان بهزیستی با همکاری بخش خصوصی و همچنین سازمان‌های مردم‌نهاد، خدمات حمایتی در زمینه‌های مختلف را فراهم آورده است.

^{۱۰۰} به‌عنوان مثال در سال ۱۴۰۲ تعداد ۹۱۵ مرکز به ۳۸۸۹۱ نفر خدمات ارائه نموده است که از این تعداد، ۳۴۰۰۰ نفر از کمک‌هزینه برخوردار شدند.

^{۱۰۱} در این زمینه حدود ۵۰۰۰۰۰ نفر تا پایان سال ۱۴۰۲ از حقوق، مستمری، کمک‌معیشت یا حق پرستاری بهره‌مند شده‌اند.

۴. حقوق مهاجران، پناهندگان و پناهجویان^{۱۰۲}

۸۶. در طول چهار دهه اخیر، ایران، میزبان جمعیت گسترده‌ای از پناهجویان، پناهندگان و مهاجرین بوده است که در شهرها، روستاها و ۲۲ مهمان‌شهر مستقر شده‌اند. درباره آمار اتباع خارجی با توجه به تغییرات سیاسی و خروج غیرمسئولانه آمریکا از افغانستان در سال ۲۰۲۱، ایران میزبان حجم جدیدی از پناهجویان افغانستانی بوده است که طبق آمار کمیساریای عالی پناهندگان سازمان ملل متحد به بیش از ۳.۴ میلیون نفر می‌رسد.^{۱۰۳} عمده اتباع افغانستانی به دنبال مهاجرت به کشورهای غربی بوده و حضور در ایران را به‌عنوان یک فرصت موقت جهت دسترسی به اشتغال سلامت آموزش می‌بینند، لذا به دنبال وضعیت حقوقی پناهندگی در ایران نیستند. با این حال، اکثریت اتباع حتی با وضعیت حقوقی غیرمجاز و حتی بدون شرکت در سرشماری در ایران باقی می‌مانند و از یارانه‌های عمومی و خدمات و ظرفیت‌های جمهوری اسلامی ایران بهره‌مند می‌شوند. در زیر به اهم خدمات متخذ جمهوری اسلامی ایران که فراتر از آنچه در کنوانسیون وضعیت پناهندگان (۱۹۵۱) پیش‌بینی شده است، اشاره می‌شود:

- ایجاد شرایط تحصیل برابر برای کودکان اتباع خارجی و همچنین ایجاد ۱۰۹ مدرسه با ۱۱۰۰ کلاس ویژه اتباع و ارائه خدمات سوادآموزی به اتباع خارجی میان‌سال به تعداد ۲۰۱.۲۱۱ نفر؛^{۱۰۴}
- ارائه خدمات بهداشتی و درمانی در ۱۰۵ مرکز با بودجه عمومی (در مهمان‌شهرها و شهرهای دارای جمعیت اتباع) و ایجاد ۳۹ مرکز خدمات بهداشتی ویژه اتباع با کمک‌های بین‌المللی؛
- برقراری بیمه سلامت ایرانیان برای ۱.۱۷۴.۳۷۶ نفر و اعطای بیش از ۱۰۰۰ مورد کمک به درمان بیماری‌های صعب‌العلاج؛
- انجام خدمات واکسیناسیون کرونا به تعداد بالغ بر ۴.۸ میلیون دوز؛

^{۱۰۲} Recommendations: ۲۶,۳۲۱, ۲۶,۳۲۲, ۲۶,۳۲۳.

^{۱۰۳} البته آمارهای دیگر حاکی از این است که بین ۶ تا ۸ میلیون نفر افغانستانی در ایران حضور دارند که عمدتاً غیرقانونی می‌باشند.

^{۱۰۴} در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ تعداد دانش‌آموزان غیر ایرانی ثبت‌نام‌شده در مدارس ایرانی برابر با ۶۱۴ هزار و ۱۹۹ نفر بوده است. از این تعداد حدود ۵۱ درصدشان پسر و ۴۹ درصدشان دختر بودند.

- ابلاغ بخشنامه تسهیل در ارائه خدمات مرتبط با مجوزهای اشتغال کارآفرینان و سپرده گذاران اتباع خارجی (مرداد ۱۴۰۱)؛

- راه اندازی سامانه الکترونیکی اشتغال اتباع خارجی جهت پاسخگویی سریع و آسان؛

- توانمندسازی شغلی ۳۳ هزار نفر با ارائه آموزش های فنی و حرفه ای از طریق برگزاری ۳۳۸ کارگاه آموزش؛^{۱۰۵}

- صدور و یا تمدید ۳۲۷۱۵ فقره مجوز کار از سال ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۳ و برخورداری از بیمه حوادث و بیمه تأمین اجتماعی. همچنین در همین دوره ۸۹۴.۳۴۹ فقره کارت کار صادر و یا تمدید شده است؛
- خدمات رسانی سازمان های بین المللی (۷ دفتر UN) و سمن های فعال در حوزه مهاجرین و پناهندگان (شامل ۱۵ سازمان مردم نهاد داخلی و ۱۴ سازمان مردم نهاد بین المللی).

۸۷. رفتار دولت ایران با پناهندگان بر اساس قوانین بین المللی است. درخواست های پناهندگی بدون اعمال هیچ گونه تبعیضی به صورت مورد به مورد و به صورت منصفانه بررسی می شود. در خصوص اتباعی که به صورت غیرقانونی وارد کشور شده اند یا در داخل کشور بوده اند، علیرغم اینکه اتباع مذکور به حاکمیت ملی و قوانین کشور احترام نگذاشته اند، مطابق قانون و با رعایت کرامت انسانی و استانداردهای بین المللی رفتار می شود؛ حتی در خصوص اتباع غیرمجاز افغانستانی که غالب اتباع غیرمجاز ساکن کشور را تشکیل می دهند، بر خلاف سایر کشورها که نسبت به بازداشت و زندانی این گونه اتباع اقدام می نمایند، در جمهوری اسلامی ایران صرفاً به اخراج آن ها بدون تحمیل حبس، بازداشت و یا مجازات اکتفا می شود. علاوه بر این، برای بازگشت خودخواسته اتباع غیرمجاز افغانستانی به کشورشان "مراکز بازگشت اتباع غیرمجاز خودمعرف" راه اندازی شده است که از طریق آن افراد فاقد مدارک قانونی می توانند به صورت خودمعرف از کشور خارج شوند.

۸۸. در ارتباط با ثبت ولادت اتباع خارجی، بر اساس مواد ۱، ۱۲ و ۱۳ قانون ثبت احوال ولادت هر طفلی اعم از اینکه پدر و مادر ایرانی یا خارجی باشد، پس از اعلام واقعه ثبت می شود. چنانچه طفل ایرانی باشد، برای وی شناسنامه و اگر خارجی باشد، گواهی ولادت مخصوص اتباع خارجه صادر و تسلیم می گردد.

^{۱۰۵} سرانه آموزش فنی حرفه ای برای هر نفر بالغ بر ۴۱,۷۴۸,۱۰۳ ریال می باشد که سازمان های بین المللی تنها ۳۰٪ این مبلغ را پرداخت می نمایند.

بخش سوم. چالش‌ها و محدودیت‌ها

۸۹. از مهم‌ترین چالش‌ها و همچنین موانع پیش رو در اجرای توصیه‌ها، اعمال اقدامات قهری یک‌جانبه گسترده غیرقانونی و غیرانسانی تحریم‌های ثانویه علیه جمهوری اسلامی ایران به‌ویژه تبعات و آثار فراسرزمینی آن می‌باشد. بر اساس ماده یک میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی «تمامی ملل می‌توانند برای نیل به هدف‌های خود در منابع و ثروت‌های طبیعی خود بدون اخلال به الزامات ناشی از همکاری اقتصادی بین‌المللی مبتنی بر منافع مشترک و حقوق بین‌الملل آزادانه هرگونه تصرفی بنمایند. در هیچ مورد نمی‌توان ملتی را از وسائل معاش خود محروم کرد.» متأسفانه، در دوره پاندمی کرونا، اعمال شدیدترین نظام تحریم‌های یک‌جانبه علیه ایران استمرار داشت، اگرچه دبیرکل سازمان ملل متحد و گزارشگر ویژه موضوعی اقدامات قهری یک‌جانبه از دولت‌های واضع تحریم خواستند که اعمال چنین اقداماتی را متوقف نمایند. ایالات متحده آمریکا بر خلاف قرار ۱۳ اکتبر ۲۰۱۸ دیوان بین‌المللی دادگستری که خواستار اعمال معافیت‌های بشردوستانه گردیده بود، به این رفتار غیرقانونی ادامه داده و بسیاری از کشورها و شرکت‌های تجاری به دلیل ترس از مجازات، از معاملات بین‌المللی حتی در موارد بشردوستانه خودداری می‌نمایند.

۹۰. تأثیر منفی اقدامات قهرآمیزی یک‌جانبه ازجمله بر کسب و دسترسی به منابع مالی کشور، سرمایه‌گذاری، نوسازی، انتقال فناوری و دانش، بازسازی و تأمین دستگاه‌ها، تجهیزات و ملزومات پزشکی و دارویی به‌ویژه برای بیماران صعب‌العلاج، فعالیت‌های بشردوستانه، همکاری‌های علمی و پژوهشی و دستیابی به فرصت‌های مطالعاتی و منابع علمی بین‌المللی و همکاری بین‌المللی انکارناپذیر است. گزارشگر ویژه اقدامات قهری یک‌جانبه پس از بازدید از ایران، خواستار لغو تحریم‌های یک‌جانبه، جلوگیری از سیاست‌های ریسک‌زدایی و تبعیت بیش‌ازحد مطابق با هنجارهای حقوقی بین‌المللی و کمک جامعه بین‌المللی و نهادهای بشردوستانه به ایران برای کاهش اثرات منفی تحریم‌های یک‌جانبه گردیده است که متأسفانه توصیه‌های گزارشگر ویژه نه‌تنها مورد توجه دولت‌ها قرار نگرفته است، بلکه نهادهای بین‌المللی حقوق بشری از توجه کافی به این موضوع مهم خودداری کرده‌اند. انتظار می‌رود آثار تحریم‌های یک‌جانبه بر برخورداری از حقوق بشر به جدیت مورد توجه جامعه بین‌المللی قرار گیرد.

۹۱. اقدامات تروریستی و استفاده ابزاری از آن توسط برخی دولت‌ها، باعث شده است تا انسان‌های بی‌گناه هرروزه در گوشه‌ای از جهان به کام مرگ کشانده شوند. علاوه بر ترور بیش از ۱۷۰۰۰ انسان بی‌گناه در اوایل انقلاب اسلامی توسط گروهک تروریستی سازمان مجاهدین خلق ایران (منافقین) و ترور سلسله‌وار دانشمندان ایرانی، فقط در دوره گزارش‌دهی ترور ناجوانمردانه و جنایت کارانه بزرگ‌ترین مدافع حقوق ملت‌های منطقه سپهبد شهید قاسم سلیمانی،^{۱۰۶} ترور ناجوانمردانه و غیرانسانی آقای اسماعیل هنیه، رهبر سیاسی جنبش مقاومت حماس که بنا به دعوت رسمی دولت جمهوری اسلامی ایران جهت شرکت در مراسم تحلیف رئیس‌جمهور جدید ایران به تهران سفر کرده بود، حملات تروریستی به جمهوری اسلامی ایران در دمشق و حمله تروریستی علیه سفیر ایران در لبنان، اقدامات مستمر تروریستی در شهرهای کرمان و سیستان و بلوچستان علیه مردم بی‌گناه و گسترش اقدامات تروریستی در منطقه غرب آسیا، نقض مستمر و جدی حقوق بین‌الملل و حقوق بین‌الملل بشر است. چنین جنایات غیرانسانی و بزدلانه، بنیادی‌ترین حق بشری، حق حیات را نقض کرده و پیامدهای وخیم بر صلح و امنیت منطقه‌ای داشته و متأسفانه مفری برای فرار از پاسخگویی و مسؤولیت‌پذیری ایجاد کرده است. جمهوری اسلامی ایران انتظار رفتار مسؤولانه از دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی مسؤول به دور از رفتارهای گزینشی و سیاسی دارد و به‌طور جدی درباره اقدامات تروریستی به‌ویژه در اشکال جدید با استفاده از فناوری‌های مدرن نگران است.

۹۲. منطقه غرب آسیا بیش از هر زمان دیگر نیازمند صلح و ثبات است. هرگونه بی‌ثباتی آثار جدی بر کشورهای منطقه دارد. ایران از سال ۲۰۲۱، با ورود گسترده مهاجران غیرقانونی و پناهجویان مواجه است و تاکنون بر اساس رویکرد انسان‌دوستانه میزبان خیل عظیمی از پناهجویان با وجود تحریم‌های یک‌جانبه و کمک‌های اندک بین‌المللی بوده است. در این ارتباط، جمهوری اسلامی ایران انتظار رفتار مسؤولانه از دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی ذی‌ربط دارد تا تمامی جوامع بشری بدون نگرانی و در پناه صلح و آزادی در سرزمین مادری خود زندگی نمایند و شاهد پیشرفت و ارتقای خود باشند.

^{۱۰۶} بنا به گزارش گزارشگر ویژه قتل‌های فراقضایی، خودسرانه و فوری به اجلاس ۴۴ شورای حقوق بشر، ترور سردار سلیمانی نقض اصلی‌ترین قواعد مندرج در سه حوزه موضوعی حقوق بین‌الملل یعنی حقوق توسل به زور، حقوق بین‌الملل بشردوستانه و حقوق بین‌الملل بشر بوده است: نگاه کنید:

A/HRC/۴۴/۳۸, Targeted killings through armed drones and the case of Iranian General Quassem Soleimani

۹۳. برخی حوزه‌های مرتبط با حقوق بشر نظیر همکاری‌های بشردوستانه، محیط‌زیست، مبارزه با قاچاق مواد مخدر و قاچاق انسان و ... نیاز به همکاری‌های مؤثر بین‌المللی دارند. جمهوری اسلامی ایران به‌ویژه در سال‌های اخیر متأثر از تغییرات اقلیمی با پدیده گرد و غبار مواجه گردیده است. تلاش دولت‌های همسایه برای انجام اقدامات متناسب و حمایت سازمان‌های بین‌المللی مرتبط مورد انتظار است. در ارتباط با قاچاق مواد مخدر که مقابله با آن هزینه هنگفت انسانی و مادی برای ایران داشته است، مسئولیت‌مداری جامعه بین‌المللی مورد توجه است.